

Um ikki at flyta annan fótin fyrr enn hin stendur tryggur

Ein stutt søgulig lýsing av Føroya Fróðskaparfelag og Fróðskaparsetri Føroya

Jóan Pauli Joensen

Sum inngang til hetta yvirlit fari eg at loyva mær at seta hetta brot burtur úr røðu, sum formaðurin í Føroya Fróðskaparfelag Hanus Debes Joensen hevði á 20 ára stovningardegi felagsins 17. desember 1972:

»Skulu vit aftan á 20 ára royndir loyva okkum at benda á ta atferð, sum hefur tókst hollast, má tað vera at royna ongantíð at seta sær setningar, sum tú sjálvur ivast í at vera førur fyri at halda, ongantíð at biðja um almennan stuðul, uttan so tú sjálvur longu ert komin fitt á leið, ongantíð at sleppa persónligum ella politiskum hugsjónum og áhugamálum fram um meginmálið, ein før-oyskan lærdómsstovn og — einamest kanska — at arbeiða í semju og samlyndi, ið hvussu

Hetta yvirlit byggir fyrst og fremst á upplýsingar úr gerðabók Føroya Fróðskaparfelags, gerðabók setursráðsins og á skjøl, sum eru at finna í varðveitslu hjá Fróðskaparfelagnum og á Fróðskaparsetrinum. Har-umframt havi eg eisini fingið munnligar upplýsingar frá Maud Heinesen, seturskrivara, ið hefur verið skrivari Fróðskaparfelagsins síðan 1963 og skrivari setursins síðan 1965, og frá Jóannesi Rasmussen, statsgeologi, ið var ein teirra, ið stovnaði Fróðskaparfelagið, og sum var nevndarlimur í Fróðskaparfelagnum og formaður í setursráðnum øll tey fyrstu árin. Tey hava eisini lisið handritið og eru komin við fleiri upp-ískoytum og hava rættað meg, har eg eri farin skeivur. Teimum báðum takki eg hjartaliga fyri beinasemi.

er so, at vit altíð standa saman fyri øðrum.

Roynt hefur verið, eins og til bjarga, ongantíð at flutt annan fótin fyrr enn hin fóturin stóð tryggur, og annars altíð heilt og fult at líta á hinar, sum við vóru í ferðini. Tí eitt heldur stutt komið samfelag sum okkara, sum enn ikki er komið í fasta legu sum tjóð, og har sjónarmið og áskoðanir stríðast og ofta eru heilt ósambærilig, er í mongum førum lítið mætari at fóta sær í enn í bjarglendi.«

Bátahøllin, har tað byrjaði

Hjúnini Petra og Hans Andrias Djurhuus sýndu vísindum og granskingararbeiði yvirhøvu sera stóran ans. Hans Andrias var formaður í Føroya Forngrípafelag í mong ár, og Petra var ein sera virkin savnari. Í 1951 seldu tey Sloans hús í Havn, sum tey áttu, og lótu sølupeningin til bygging av einum nýggjum savni. Umframt keypsvirði læt Tórs-havnar býráð eina stóra peningagávu til sama endamá. Fyri umleið 75.000 kr. vórðu so eini hús liðug at seta upp keypt úr Noregi. Føroya landsstýri kostaði uppsetingina av

húsunum í 1952. Fyrsta framsýning í hesum nýggju hølunum var landsframsýningin, sum varð fyriskipað í 1952 í sambandi við 100 ára dagin fyri, at Føroya løgting varð endurreist. Í syðra enda á hesum húsum, Bátahøllin ella Neystið, sum tey vanliga eru nevnd, varð frá byrjan, eftir ynski teirra Hans Andriasar og Petru Djurhuus, innrættað høli til fornfrøði og jarðfrøði. Hans Andrias andaðist, áðrenn húsini vórðu reist. Petra Djurhuus læt tá innrætta á loftinum í syðra enda Hans Andriasar stovu til minnis um mann sín. Stovuna læt hon Føroya Fróðskaparfelag til felags- og arbeiðsrúm. Felagið varð formliga stovnað 17. desember í 1952. Seinni fekk felagið eisini bøkur og annað, sum Hans Andrias Djurhuus hevði átt. Bataframsýningin og náttúrusøguliga framsýningin komu ikki beinan vegin, men vórðu uppsettar so við og við. Hetta varð fyri stóran part fyriskipað av Petru Djurhuus í samstarvi við Sverra Dahl, antikvar, og Jóannes Rasmussen, fyristøðumann fyri Náttúrugripasavninum.

Í Bátahøllini komu so Fornminnissavnið og Náttúrugripasavnið at halda til í neðra; Fróðskaparfelagið og seinni eisini Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags finga innivist á loftinum. Fróðskaparsetur Føroya helt eisini til á hesum sama lofti frá 1965 til nýggju seturshúsini vórðu bygd í 1967. Tað er sostatt fyri stóran part Petru og Hans Andriasi Djurhuus fyri at takka, at Føroya Fróðskaparfelag frá byrjan fekk arbeiðshøli og góðar umstøður at virka í.

Føroya Fróðskaparfelag verður stovnað

Fyrireikingarnar til stovnan av Fróðskaparfelagnum vórðu gjørdar í góðari tíð innan

stovningardagin. Teir sum lögdu mest á seg í hesum sambandi vóru Hanus Debes Joensen og Jóannes Rasmussen. Teir høvdu t.d. longu frammanundan fingið greitt fyrsta Fróðskaparrit til prentingar.

Stovnandi aðalfundurin var 17. desember 1952 á Jarðfrøðisavninum í Bátahøllini. Teir, sum vóru á hesum fundi, vóru:

Rasmus Rasmussen, fyrrv. háskúlastjóri
R. K. Rasmussen, kommunulækni, dr. med.
Hans Debes Joensen, landslækni
Axel Poulsen, kommunulækni
Karsten Hoydal, fiskivinnufrøðingur
Hans Jacob Jacobsen, landbúnaðarráðgevari
Jóannes Rasmussen, mag. scient.
Sverri Dahl, antikvarur

Teir báðir Niels á Botni, fuglakonservator, Nólsoy, og Christian Matras, professari, Keypmannahavn, vóru ikki á fundi, men gjørdust limir. Hetta vóru somu menn, sum skrivaðu í fyrstu bók av Fróðskaparritum.

Á fundinum varð lógaruppskot fyri felagið sett fram og samtykt. Eisini varð samtykt at árbók felagsins »skuldi eita Fróðskaparrit við latínska heitinum: Annales Societatis Scientiarum Færoensis«.

Bæði felagið og ritið høvdu fingið navn eftir uppskoti frá Christian Matras.

Mið Fróðskaparfelagsins er sbt. § 2:

1. At taka upp samstarv við tey fólk her á landi, sum áhuga hava fyri vísindaligum starvi.
2. Á føroyskum máli at geva út Fróðskaparrit, ið er felagsárbók.
3. At fáa til vegar vísindaligar bókmentir og virka fyri at fáa settan á stovn ein ognargrunn og soleiðis royna at leggja støði undir ein komandi lærdómsstovn í Føroyum.

Nevndarlímir og onnur fólk felagsins

Áðrenn farið verður undir at greiða frá virksemi felagsins, skulu fólk felagsins verða umrødd. Á stovnandi aðalfundinum vórðu teir triggir Hanus Debes Joensen, Jóannes Rasmussen og Sverri Dahl valdir í felagsnevndina, sum skipaði seg við Hanusi Debes Joensen sum formanni, Jóanesi Rasmussen sum næstformanni og Sverra Dahl sum kassameistara. Henda nevnd varð ferð eftir ferð afturvald í 25 ár. Kortini so at Hanus Debes Joensen og Jóannes Rasmussen skiftu um sess í 1974, soleiðis at Jóannes Rasmussen varð formaður, og Hanus Debes Joensen varð næstformaður. Á aðalfundi 17. desember 1977 ynsktu allir triggir at fara úr nevndini, og eftir teirra uppskoti vórðu Høgni Debes Joensen, lækni, Jóan Pauli Joensen, savnvørður og Jóhan Hendrik W. Poulsen, deildarstjóri, valdir í nevndina, sum skipaði seg við Høgna sum formanni, Jóan Paula sum næstformanni og Jóhan Hendriki sum kassameistara. Henda nevnd situr enn.

Tveir tiltaksmenn og tveir roknskapargrannskoðarar hava verið valdir á hvørjum aðalfundi. Sum tiltaksmenn hava sitið: Karsten Hoydal 1952—1977, Axel Poulsen 1952—1964, Jákup Sverri Joensen 1964—1977, Bogi Hansen og Mortan Nolsøe síðan 1977. Roknskapargrannskoðarnir hava verið: R. K. Rasmussen 1952—1961, J. D. Magnussen 1952—1964 N. P. Holm 1961—1966, Hans Jacob Jacobsen 1964—1979, Jákup í Jákupstovu 1966—1976, Jóan Pauli Joensen 1976—1977. Arne Thorsteinsson hevur verið grannskoðari síðan 1977, og John Davidsen síðan 1979.

Maud Heinesen byrjaði í 1963 sum hjálparfólk hjá felagnum og kom so við og við at virka sum skrivari felagsins. Kassameistarinn

ferdi limaroknskapin til 1973; tá tók seturskrivstovan við.

Roknskaparhald felagsins hevur Esbern Zachariassen annars havt um hendur: fyri bókaútgávustarvið og Málstovnin 1961—78 (hereftir seturskrivstovan), Orðabókagrunnin 1963—84, R. K. Rasmussens grunn 1966—83. Onnur fólk, sum hava arbeitt fyri felagið, verða umrødd í tí høpi, samstarvið hoyrir heima.

Fróðskaparrit

Í umsókn til Mentunargrunn Føroya Løgtings dagfestari 15. mai 1952 verður sagt, at menn við heiðursritinum til Rasmus Rasmussen á 80 ára degi hansara í 1951 gjørdur eina fyrstu roynd til eitt føroyskt fróðskaparrit. Ført verður fram, at tað er av stórum týðningi, »at menn, sum starvast á vísindaligum økjum, sleppa at leggja frá sær úrslit í føroyskari ritgerð, sum í útheiminum kann umboða Føroyar vísindaliga og mentunarliga«. Áðrenn umsóknin varð send Mentunargrunninum, høvdu fyrireikararnir fingið teknað eitt stórt tal av haldarum á bygd. Mentunargrunnurin tók upp á seg at geva ritið út fyri eitt ár í senn, treytað av at grunnurin stóð sum útgevandi og Fróðskaparfelagið sum fyrireikari av ritinum. Soleiðis kom tað fyrsta ritið út longu til stovnandi aðalfund felagsins. Í reglugerðini fyri Fróðskaparrit stendur m.a.:

»Ætlingin við hesum ritgerðum er at siga frá nýloftaðum fyribrigdum og leggja fram rannsóknarúrslit frá øllum vísindagreinum. Evnini nýtast júst ikki at vera føroysk — greinirnar skulu tó vera á føroyskum máli við útlenskum resumé, men ritgerðin má vera ein sjálgjörd handfaring av einumhvørjum evni. Av tí at ráðini eru ring, og plássíð tí

verður smábýtt — vit vilja sum nevnt geva øllum vísindagreinum innivist — verður ikki gjørligt at prenta upp skjalatílfar óviðgjørt, men ógvuliga væl greinir, sum byggja á tílíkt tílfar.«

Spurningurin, um greinir á fremmandum málum skuldu kunna prentast í ritinum, var fyrri á aðalfundi 17. desember 1966. Samtykt varð tå at gera undantak frá 2. grein 2. petti, har tað stendur, at grein skal skrivast á føroyskum, soleiðis at:

»Kortin er ritstjórnini loyvt at gera undantak, um áneyðir eru til tess, og tå allir limirnir eru samdir um tað. Úrtak skal tó í slíkum føri vera á føroyskum máli.«

Henda samtykt var ein dagføring av eini síðvenju, sum hevði verið galdandi síðan 1963 við 12. bók, tå Jóannes Rasmussen saman við Eske Koch skrivaði eina grein, sum varð prentað bæði á føroyskum og enskum. Síðan tå hava næstan í hvørjum riti verið onkrar greinir á útlenskum málum. Onkur hevur hildið á aðalfundum felagsins, at ov nógv er av fremmandum máli í ritinum. Spurningurin er, um ritið skal vera eitt amboð til málmennig ella eitt amboð, sum kann umboða føroysk vísindi úteftir. Í hesum sambandi skal verða víst til viðtal við Hanus Debes Joensen í Skøruni, blað setursins, 1983:4. Hann sigur her, at hann iðrar seg um, at hansara doktoraritgerð um bróstamjólkina røkk so stutt, tí hon varð skrivað á donskum. Spurdur um, hví teir so góvu Fróðskaparrit út á føroyskum, svarar hann, at »setningurin var heilt annar. Fremst av øllum at búgva út føroyskt vísindaligt mál.« Tey seinastu árinu hevur verið roynt at gera bæði.

Mentunargrunnur Føroya løgtings hevur givið ritið út øll árinu, tey fyrstu árinu kortini eftir umsókn hvørja ferð, men síðan 1955 fyrri

eitt longri áramál í senn. Tað var viðhvørt, at summir limir í Mentunargrunninum hildu, at ritið var ov tyngjandi fyrri grunnin, men tå landsstýrið í 1960 vildi játta grunninum tað eyka, sum Fróðskaparrit gav grunninum í peningaligum halli, varð hesin spurningurin loystur, og Mentunargrunnurin hevur øll árinu givið ritið út, soleiðis at grunnurin hevur borið útreiðslurnar, men eisini fingið tað, sum kom inn í sølu fyrri ritið. Eitt rit sum Fróðskaparrit gevur vanligu ikki avlop, men upp í inntøkurnar eigur eisini at verða roknað tað stóra virði av bókum og tíðarritum, sum eru komin til landið í býti fyrri Fróðskaparrit; longu í 1955 var talan um 4-5000 tíðarrit og bøkur.

Teir báðir, Hanus Debes Joensen og Jóannes Rasmussen, hava, sum tað sæst í brævaskiftinum millum Mentunargrunnin og felagið, ligið sum knívur á hørðum horni fyrri at tryggja fíggjngina av Fróðskaparritum. Uttan tað yvirhøvur stak góða samstarvið við Mentunargrunnin hevði hetta ikki eydnast.

Hanus Debes Joensen og Jóannes Rasmussen vóru einsamallir ritstjórar til 1962, tå Jóhannes av Skarði kom upp í ritstjórnina. Hann fór frá í 1973, og í hansara stað kom Jóhan Hendrik W. Poulsen. Síðan 1977 hevur hann saman við Høgna Debes Joensen og Jóan Paula Joensen verið í ritstjórnini.

Fróðskaparrit: Supplementa

Á aðalfundi 17. 12. 1954 boðaði nevndin frá, at hon av sínum eitingum hevði »tikið upp á seg at fyrireika umframt Fróðskaparrit eina røð av størri ritgerðum í bókasniði, sum er ætlað at koma, ikki regluliga á hvørjum ári, men so hvørt sum menn hava úrslit í

nóg stórari ritgerð at lata felagnum. Henda nýggja røð hevur fingið navnið SUPPLEMENTA (við framhaldandi nr.), og peningaliga støði undir hvørjum supplementum ætlar nevndin um gjørligt at hjálpa høvundunum við á tann hátt, at felagið gevur viðmæli ella beinleiðis vendir sær við umsókn um peningastuðul til ymsar grunnar í ríkinum, sum styðja vísindalig endamál og útgáur. Hesar ritgerðir kunna vera á útlenskum máli, men eiga at hava føroyskt úrtak.«

Fyrsta bók í hesi røð var doktararitgerðin hjá H.D. Joensen, sum kom út í 1954. Tilsamans hevur felagið skipað fyri útgávu av 8 bókum í røðini Supplementa, av teimum eru 4 doktararitgerðir.

Onnur rit

Umframt Fróðskaparrit og røðina Supplementa hevur felagið staðið fyri útgávuni av bókum, sum eru útgivnar stakar. Hvørjar tær eru, sæst á evnisvirlitinum yvir rit Fróðskaparfelagsins. Her skulu orðabækurnar bert verða nevndar. 2. útgáva av M. A. Jacobsen og Chr. Matras: Føroysk-donsk orðabók kom út í 1961, Jóhannes av Skarði: Donsk-føroysk orðabók kom út í 1967, eykabind til Føroysku-donsku orðabókina, sum Jóhan Hendrik W. Poulsen stóð fyri, kom út í 1974. Tær fyrst nevndu orðabækurnar vórðu endurprentaðar í 1977, og tá varð prentað eitt ískoyti upp í ta donsku-føroysku orðabókina. Umframt orðabøkur hevur felagið eisini givið út tvær bøkur við orðatilfari, onnur við orðum úr fyrisitingar- og skrivstovumáli og hin við orðatilfari úr alisfrøði. Ein ensk-føroysk orðabók, sum Jóhannes av Skarði stendur fyri, er farin til prentingar.

Avgreiðsla av ritum felagsins

Til 1958 hevði Føroya Gjaldstova avgreiðsluna av Fróðskaparritum um hendur fyri Mentunargrunnin, men 15. februar 1958 varð gjørd tann avtala millum felagið og grunnin, at avgreiðslan av ritunum skuldi latast D. J. Magnussen, apotekara á Tjaldurs Apoteki, við tí starvsfólki, sum hann hevði. Tað kom serliga at vera Jákup Haraldsen, sum tók sær av avgreiðsluni. Jákup Haraldsen hevði eisini avgreiðsluna av Supplementa um hendur, og hann útvegaði ritinum fleiri haldarar og keyparar til Supplementa. Í 1977 tók felagið sjálvt avgreiðsluna av Fróðskaparritum og Supplementa.

Í 1971 gjørdi felagið sáttmála við E. J. Thomsen, heilsølumann, um umboðssølu av øllum bókum felagsins uttan Føroyskudonsku orðabókini, sum aðrir høvdu í umboðssølu frammanundan. Sáttmálin við E. J. Thomsen varð uppsagdur 1.12. 1981. Síðan tá hevur avgreiðslan av flestum bókum, felagið hevur givið út, verið á setursskrivstovuni.

Í hesum sambandi er vert at nevna, at frá teirri tíðini, Fróðskaparsetrið varð til sum stovnur, er samtykt um, at felagið skal vera forlag setursins.

Bókabýti

Sama ár sum 1. bók av Fróðskaparritum kom út, varð farið undir at fáa bókabýti í lag við stovnar í øðrum londum fyri Fróðskaparrit, seinni eisini Supplementa. Longu í 1955 hevði felagið útvegað 4-5000 bøkur í býti fyri ritið. Hesar bøkur stóðu ta fyrstu tíðina í Hans Andriasar stovu og partvíst á Landsjúkrahúsinum; hetta vóru mest læknabøkur.

Síðan tá eru bókur og tíðarrit alsamt komin á hvørjum ári. Læknabøkurnar eru enn á Landssjúkrahúsinum. Hinar bøkurnar stóðu eina tíð í nýggju seturshúsunum, men eru nú á vísindadeildini á Landsbókasavninum. Ta fyrstu tíðina vóru tað teir báðir Sverri Fon, landsbókavørður, og Niels Pauli Holm, eygna- og oyrnalækni, sum serliga tóku sær av bókabýtinum. Niels Pauli Holm stóð fyri læknabókunum, og Sverri Fon fyri hinum. Í 1958 tók Arnbjørn Mortensen, studentaskúlalærari, upp á seg partin hjá Sverra Fon. At menn veruliga hava arbeitt sæst m.a. av, at Niels Pauli Holm á aðalfundi í 1959 gremur seg um, at tað ikki var nóg mikið til av lími, klistripappíri, stempulliti o.ø. til bókabýtið, og á aðalfundi í 1961 krevur Arnbjørn Mortensen fleiri bókahillar til býtisbøkurnar, sum komnar vóru. Tá Maud Heinesen byrjaði at arbeiða fyri felagið í 1963, kom hon at átaka sær ein part av tí praktiska í sambandi við bókabýtið. Í 1966 varð Ulf Zachariassen settur sum vísindaligur bókavørður á Landsbókasavninum og hevur síðan tá havt bókabýtið um hendur.

Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags

Fróðskaparrit vórðu bert prentað á føroyskum øll tey fyrstu árin. Hetta hevði við sær, at fleiri greinir máttu umsetast og aðrar mátti málsliga bætast um, føroysk orð vóru heldur ikki fyri øllum fyrbrigdum og hugtøkum. Hetta hevði við sær nógv másligt arbeiði og eisini beinleiðis orðasmíð. Í 1955 boðaði nevndin frá, at teir vóru farnir at seta upp eitt orðasavn við orðum, sum komu fyri í Fróðskaparritum. Árið eftir varð skotið upp, at teir, sum skrivaðu í ritið, sjálvir gjørdur ein

lista yvir nýyrði í grein síni at lata hesum nýggja orðasavninum. Hetta orðasavn var byrjanin til málstovn felagsins. Á aðalfundinum 17. 12. 1958 segði formaðurin H. D. Joensen:

»Hesi árin, felagið hevur starvast, er tað vorðið okkum meira og meira skilligt, at tað spjadda og heldur miðleysa starv, sum fer fram í føroyskari málrøkt, ov seint og allarhelst ongantíð fer at føra á mál. Vansarnir og trupulleikarnir eru so stórir og forða so nógv øllum munandi skrivligum tiltøkum her á landi, at tað eftir nevndarinnar tykki má haldast at vera hin mest umráðandi tåtturin í føroyskum mentunarstarvi í dag at fáa samskipað alt, sum vit eiga, av føroyskum máltilfari í *einum* savni, sum so við og við verður givið út sum málslig hjálparamboð. — Av tí at menn her á landi altíð hava verið og enn eru sera ósamdir um føroyskt mál, bæði skriftmál og málnýtslu, var tað okkum greitt, at fram mátti ikki farast eftir fummum, men berast mátti so í band, at hesin samskipandi stovnur kom at standa óheftur bæði av skiftandi politiskum floksmeirilutum og av skiftandi oddamonnum í ymskum yrkisfeløgum og øðrum samtøkum.«

Felagsnevndin hevði gjørt eitt munagott fyrireikingararbeiði og sett seg í samband við menn, sum »í lívsyrki sínum hava roynst dyggir í livandi føroyskari málnýtslu«, og sum vildu styðja eitt slíkt tiltak. Felagið helt fund um spurningin 27. apríl 1958, uppskot varð sett fram um stovningarsamtykt, og »Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags« varð settur á stovn sama dag. Endamálið hjá hesum nýggja stovni var at savna føroyskt orðatilfar og skipa tað í eitt orðaseðlasavn. Stovnurin skuldi stýrast av nevnd Fróðskaparfelagsins, sum skuldi velja ein fyristøðumann, ið skuldi vera vitskapliga út-

búgvín í málinum. Nevndin setti Chr. Matras, sum tá var professari við Københavns Universitet, til fyrstøðumann, og Jóhannes av Skarði til dagligan leiðara. Eitt tað fyrsta, sum gjørt varð, var at senda áheitan til virki og einstaklingar um at styðja Málstovnin peningaliga við árligum gávum. Umframt felagsnevndina skrivaðu fleiri góðir menn undir áheitanina. Áheitanin gav gott úrslit, og øll árin hava gevararnir verið fíggarliga álitid hjá Málstovninum.

Tað litla orðasavn, sum menn høvdu gjørt burtur úr Fróðskaparritunum, var soleiðis fyrsta savn, sum Málstovnurin kom at fáa. Sama ár varð eisini farið undir eitt stórt tiltak, nevniliga at fáa ljóstikið orðaseðlarnar í seðlasavninum á Færøsk Laboratorium, Københavns Universitet. Hetta arbeiði var mett at kosta 30.000 krónur í 1958. Stovnurin fekk ljóstikið ein fjórðing av hesum seðlum longu í 1958. Felagsnevndin tók ein kassakreditt, sum nevndarlimirnir persónliga heftu fyrri. Ljóstøkan fór fram á tann hátt, at seðlarnir vórðu lagdir, so teir hóskaðu á eitt A4 ark. So nógv sum til bar varð avtikið á hvørjum arki, og so varð klipt sundur aftaná. Hetta gjørdi, at ljóstøkini av teimum einstaku seðlunum komu at verða smærri enn teir upprunaligu seðlarnir. Hetta varð neyðugt fyrri at fáa savnið heim so ódyrt sum gjørligt.

Tað tók 4 ár at fáa alt seðlasavnið heim til Føroya, og tá av tornaði kostaði ljóstøkan kr. 46.615,50. Peningurin varð fingin til vega á tann hátt, at Dansk-Færøsk-Kulturfond læt kr. 22.500 til endamálið, danska undirvísingarmálaráðið somu upphædd. Alt varð ikki játtað straks, men so við og við. Parturin hjá Føroya landsstýri í hesum máli var, at landsstýrið játtaði kr. 15.000 til innrættan av hølum til Málstovnin á loftinum á Batahøllini í 1958, tá stovnurin byrjaði virksesemi sítt. Í

1963 var ein uppافتur størri partur av loftinum innrættaður til arbeiðs- og undirvísingarghøli. Her hevði Málstovnurin árskeið fyrri lærarar, og her helt Fróðskaparsetrið til tey fyrstu árin.

Við hesum seðlasavninum og tí, sum kom afturat við orðtøku úr bókmentum, innsavning úr talumáli og orðasmíði, var orðasavnið hjá Málstovninum størsta føroyska orðasavn, sum til var, og hetta savn øktist ár undan ári. Nógv fólk hava arbeiðt sum hjálparfólk á Málstovninum, bæði við at skipa orðasavnið og við at skriva út orð úr bókmentum og gjørt arbeiði í sambandi við orðabókaútgávu. Í hesum sambandi eiga nattúruførðiligu orðalistarnir, sum Svenning Tausen, lærari, stóð fyrri, eisini at verða nevndir.

Tá Chr. Matras í 1965 varð settur í starv sum professari við Fróðskaparsetur Føroya, varð skift um, soleiðis at frumskrivaðu seðlarnir komu á Føroyamálsdeildina og ljóstøkini vórðu send Færøsk Laboratorium.

Málstovnurin fer undir hægri undirvísing

Heystið 1962 og várið 1963 varð á Náttúrugripasavninum hildið ársskeið fyrri lærarar í náttúrusøguligum lærugreinum. Í januar 1963 vendi nevnd Føroya Fróðskaparfelags sær til landsstýrið við eini umsókn um játtan av 20.000 kr. um árið, fyrbils í 2 ár, til at fígga fyrireiking av einum »lærdómsstovni«. Umsóknin varð játtað, og nevndin fekk tilsøgn frá Chr. Matras professara um, at hann vildi koma til Føroya at skipa fyrri einum skeiði í føroyskum máli og bókmentum. Skeiðið byrjaði í januar 1964. 6 lærarar luttóku á hesum skeiði umframt tvey onnur. Formaðurin í Fróðskaparfelagnum greiddi soleiðis

frá hesum skeiði á aðalfundi felagsins 17. des. 1964.

»Skeið í føroyskum máli og bókmentum hevur verið hildið á Málstovninum frá 7. jan. til út í mai og aftur frá okt. til 10. des. 1964. Skeiðið byrjaði við lítlari hátíð 7. jan. kl. 4, har umframt fyrstøðumannin Chr. Matras, professara, og átta næmingar eisini landsstýrismaður N. Winther Poulsen og umboð fyri Fróðskaparfelagið (Sverri Dahl, Jóh. av Skarði, Jóhan Hendrik W. Poulsen og H. D. Joensen) vóru hjá. Formaðurin bjóðaði vælkommin, og annars vórðu stuttar røður hildnar av Niels W. Poulsen og Chr. Matras. Skeiðið... hevur verið 4 dagar um vikuna við 2 tímum hvønn dag. Várið vórðu fyrilestrar hildnar, mest av Chr. Matras, um føroyskt mál frá øllum tíðarskeiðum umframt bygdamál. Fingist varð við brot úr øllum, síðani føroyingar fóru at skriva.

Næmingarnir fingur allir uppgávor at granska heima og síðan leggja fyri í tímunum. — Ein meinbogi á hesum skeiði var tað, at allir næmingar høvdu fullan arbeiðsdag at røkja frammanundan, og tiltøk mugu verða gjørd í framtíðini at royna at loysa henda spurning. Fastur hjálpilærari í tíma um vikuna í lingvistikki hevur Povl Skårup, magistari, verið alt várið, men umframt vórðu einstakir fyrilestrar hildnar av Sverra Dahl, Jóhannesi av Skarði og Páll J. Nolsøe.

Í øllum førum varð samstundis gjørd bókmentilig metan av tí tilfari, sum handfarið varð. Men um heystið snúðu — eftir ynski næminga — allir fyrilestrar seg um yngri føroyskar bókmentir. Aftrat teimum fyrilestrum, hann sjálvur helt, hevði Chr. Matras biðið ymisk eldri og yngri skald koma á skeiðið at greiða frá og lesa upp: Hans Jac. Jacobsen, Karsten Hoydal, Jens Paula Heinesen og Tummas Nap. Djurhuus. Aðrir høvdu

verið bidnar, men lá ikki fyri hjá teimum at koma. Tó sendi Poul F. Joensen røðu inn á stálbandi, og Liggjas í Bø skrivaði røðu. — Ulf Zachariasen, magistari, hevði móti endanum av skeiðinum 16 fyrilestrar.

Undirvísingartilfarið var tað tilfar, sum fingið er til vegar til skeiðið við at keypa (peningajáttan frá lögtinginum, sum helt fram á núverandi fíggarlóg), lán frá Landsbókasavninum, ljósprent av ymiskum málsligum tilfari, sum ikki annars er til skjals í nóg nógvum eintøkum og partur av bókasavni Chr. Matras, sum hann hevði heim við sær.

16. des. 1964 var veitsla á Parnassinum við og fyri teimum, sum á skeiði høvdu verið og kent.

Skeiðið, sum er fyrsta roynd til hægri undirvísing í føroyskum, má sigast at hava verið væl eydnað, og hugurin hjá øllum tykist at vera stórir til framhald í meiri fastari legu. «

Á tí umrøddu veitsluni vórðu sjálvandi røður hildnar og ynski sett fram um ein hægri lærustovn í Føroyum. Nevndin fór eldhugað til verka at stríðast fyri hesum máli og royna at fáa Chr. Matras at koma at vera á Málstovninum burturav. Ymiskir spurningar vóru at loysa í hesum sambandi, men kortini ikki verri enn so, at felagsformaðurin kundi enda frágreiðing sína um ársskeiðið við at siga, at »vónandi er tí, at Chr. Matras verður skipaður í embætti sum professari her við Málstovnin 1. juli 1965. «

Tað kom kortini einki professorát á Málstovninum, tí sum kunnugt varð Fróðskaparsetur Føroya sett á stovn 20. mai 1965. Fyrsta deild setursins, seinni nevnd Føroyamálsdeildin, kom at átaka sær ta gransking og undirvísing, sum Málstovnurin hevði lagt støði undir. Spurningurin var so, um Málstovnurin skuldi leggjast niður, ella um hann skuldi fáa aðrar uppgávor.

Málsligur ráðgevingarstovnur

Tey fyrstu árin eftir at Fróðskaparsetrið varð stovnstett, varð ikki hugsað so nógv um Málstovn Føroya Fróðskaparfelags, tí menn høvdu nóg mikið at gera við at stíla fyri bygging at seturshúsum og fáa gongd á virkseimið á setrinum. Á aðalfundi 17. desember 1968 var Málstovnurin á skránni í Fróðskaparfelagnum. Tá varð gjørt av at broyta stovningar-samtýktina, soleiðis at virkseimið hjá Málstovninum nú mest kom at verða av praktiskum slag. Stovnurin skuldi fyriskipa orðalistar til ymiskar yrkisgreinir og annars geva máls-liga leiðbeining. Á hesum øki skuldi stovnurin eisini kunna styðja seg við Føroyamálsdeildina, tí sbrt. kunngerð nr. 52 frá 20. juni 1968 skuldi professarin í føroyskum máli verða vísindaligur leiðari av Málstovni Føroya Fróðskaparfelags. Tað hevur ikki gjørt tað lættari at skilja ímillum málstovnsarbeiði og arbeiði á Føroyamálsdeildini. Virkseimið var samantvinnað.

Á aðalfundinum 17. desember 1975 segði formaður Fróðskaparfelagsins Jóannes Rasmussen:

»Nevndin hevur í farna árinum umhugað at broyta Málstovn Føroya Fróðskaparfelags til ein ráðgevandi málstovn, sum kann vera fólki til leiðbeiningar og hjálpar í dagliga yrki teirra við at útvega orðatilfar, lesa í-gjøgnum málsliga ella týða smærri handrit, lógir, reglugerðir, lýsingar o.t. Nevndin er samd um, hvussu tilíkur stovnur eigur at skipast, men eftir er at vita, hvussu hann skal rekast fíggjarliga.«

Nevndin var komin so langt í fyrireikandi arbeiði sínum, at lýst varð eftir fólki í starv á Málstovninum. Málið datt tó niðurfyri fyri fyrst, men í 1979 varð nýggj reglugerð gjørd fyri Málstovnin og ráðgevandi virkseimi hans-

ara. Jóhannes av Skarði varð settur til dagligan fyristøðumann uttan løn og Elin Súsanna Jacobsen varð sett sum skrivari. Í sambandi við nýggju reglugerðina varð eisini sett málnevnd, sum skuldi hava regluligar fundir, har tey ráð sum Málstovnurin hevði givið, vórðu eftirmett; eisini skal nevndin taka støðu til meira torførar málsligar spurningar, sum ikki kunnu verða avgreiddir av skrivaranum einsamøllum. Skrivarin hevur dagliga viðtalutíð. Í dagliga virkseminum fær Málstovnurin eisini holla hjálp frá Føroyamálsdeildini. Allir málsligir fyrispurningar og øll svør, sum givin verða, verða nágreiniliga skrásett, og eru sostatt eitt áhugavert granskingartilfar.

Fróðskaparfelagið hevur valt Jeffrey Henriksen, Hans Thomsen og Jóhan Hendrik W. Poulsen í málnevndina. Á fundunum eru eisini skrivarin og fyristøðumaður Málstovnsins.

Málstovnurin verður alsamt fíggjaður við gávum frá virkjum og privatum fólki, eisini tekur stovnurin pening fyri størri málslig ráðgevingararbeiði eftir serligum reglum. Føroya Fróðskaparfelag arbeiðir nú fyri at fáa stovnaða almenna málnevnd á sama hátt sum í grannalondum okkara.

5. vikingafundur í Føroyum 1965

Eitt av teimum fakliga størstu tiltøkum, sum Føroya Fróðskaparfelag hevur skipað fyri, var at leggja 5. vikingafundin til rættis. Hesin fundur varð hildin í Tórshavn í døgnum 18.-28. juli 1965. Fróðskaparfelagið og Føroya Fornminnisavni vóru í felag fyriskiparar. Landsstýrið og Tórshavnar býráð stóðu eisini sum innbjóðarar, og »The Patron of the Congress« var Hákon Djurhuus, lögmaður.

Yvir 50 vísindafólk hittust í Føroyum hesar dagarnar og hildu fund um norrøn evni. Fundurin fór fram í Studentaskúlanum í Hoydølum. Frágreiðing um fundin og fyrilestrar hildnir á fundinum eru givin út í bókini »The Fifth Viking Congress, Tórshavn, July 1965«, sum Bjarni Niclasen legði til rættis (1968). Tað skal ikki verða gjørt meira burtur úr hesum fundi her uttan at siga frá, at hann var sera væl umtóktur, og søgur ganga enn frá honum.

Fróðskaparsetur Føroya

Fróðskaparsetrið verður sett á stovn

Føroya Fróðskaparfelag hevði miðvíst lagt lunnar undir eitt vísindaligt umhvørvi, fyrst við Fróðskaparrítum og bókabýtinum, síðan við málsliga savningararbeiðinum og at enda við hægri undirvísing fyri lærarum, fyriskipaðari av Málstovninum og Náttúrugripasavninum. Í 1965 eydnaðist tað eisini at fáa ein hægri lærdómsstovn í Føroyum.

Á aðalfundinum 17. desember 1964 boðaði formaður felagsins frá, at teir nú høvdu eitt liðugt uppskot til stovnseting og lóg fyri Fróðskaparsetur Føroya (Academia Færoensis), og 18. februar 1965 kom uppskotið á tingborð. Niels Winther Poulsen, landsstýrismaður, legði uppskotið fram. Lógin var í 7 greinum. Viðmerkingarnar til uppskotið vóru drúgvur. Víst varð til tað arbeiði, sum var farið fram í felagnum og á øðrum granskningarstovnum. Tað er vert at geva gætur, at menn ikki hugsaðu sær, at Fróðskaparsetrið skuldi standa einsamalt, men at tað skuldi

»fremja rannsóknararbeiði og skipa fyri hægri undirvísing í Føroyum í sambandi við søvn landsins: Landsbókasavnið, Landskjalasavnið, Fornminnissavnið, Náttúrugripasavnið og Fiskirannsóknarstovuna.«

Hetta vóru granskningarstovnarnir, ið tá vóru. Eftir uppskotinum hjá Fróðskaparfelagnum skuldi felagið sjálvt byggja hús, sum skuldi fíggjast við gávum og lagaligum lánum frá peningastovnunum og møguligum peningi, sum felagið sjálvt kundi útvega. Landsstýrið skuldi bert rinda sjálvan raksturin. Fróðskaparfelagið hevði havt samráðingar við peningastovnarnar frammanundan.

Í tinginum varð málið beint í eina 5-manna-nevnd, sum hevði hesar limir: Sigurð Joensen, Marius Johannesen, Poul Petersen, J. H. Danbjørg og Johan Poulsen.

Í uppskotinum frá Fróðskaparfelagnum var mælt til, at Fróðskaparsetrið varð stýrt av einum setursráð við 5 limum. Fróðskaparfelagið skuldi velja triggjar, og sitandi landsstýrismaðurin í mentamálum og skrivstovustjóriin á Landsfyrisingini skuldu verða føddir limir; eisini vóru reglur fyri, hvussu limir felagsins skuldu veljast. Løgtingsnevndin býtti seg í ein meiriluta og ein minniluta. Meirilutin helt ikki, at tað bar til, at landsstýrismaður og skrivstovustjóri landsins vóru føddir limir í setursráðnum. Eisini høvdu teir okkurt at finnast at í sambandi við val av limum felagsins í setursráðið, m.a. vildu teir tryggja sær, at bert limir búsitandi í Føroyum komu í setursráðið. Teir skutu upp, at § 3 í lógini varð broytt til:

»Fróðskaparsetrið verður stýrt av einum setursráði við 5 limum.

Landsbókavørðurin og rektarin við Føroya hægri skúla skulu vera limir í ráðnum.

Føroya Fróðskaparfelag velur 3 limir í ráðið, hvønn fyri eitt ár, tó soleiðis, at við 3.

kensluárslok fer ein og við 4. kensluárslok ein av hesum frá við lutakasti. Við val av ráðslimum hava bert felagslimir búsettir í Føroyum atkvøðurætt. Til tess at verða valdur í setursráðið skal maður vera búsettur í Føroyum.

Endurval kann fara fram.

Tann landsstýrismaður, sum hevur skúla-skapin um hendur, hevur atgongu til allar fundir ráðsins; hann skal fáa og kann geva fundarboð.«

Minnilutin, Johan Poulsen, segði, at hann hevði sera stóran áhuga fyri málinum, men helt ikki at rætt var farið fram:

»Tað, sum her er talan um, er at seta á stovn 2 fakultetir ella lærustólar ávikavist í føroyskum — norrønum — máli, og í søgu, tvær sera týðningarmiklar, ja, grundleggjandi lærugreindir, tá hugsað verður um at tryggja og varðveita okkara eginleikar sum serstaka tjóð framvegis. Tað er púra skeivt, um menn í hesum føri hugsa sum so: »Lat okkum bara byrja, tað, sum í vantar, kemur seinri av sær sjálvum!« Ein skeiv byrjan skapar altíð trupulleikar aftaná. Tað, sum er høvuðsvansin her, er, at tað fíggjarliga grundarlagið er ov veikt. Fróðskaparsetrið verður stovnað uppá privatar gávur + ein lítlan studning frá lögtinginum. . . Ein tílík útbygging av okkara lærda skúlaskapi kann ikki byggjast uppá eitt so svikaligt fíggjarligt grundarlag sum »privatar gávur«. Skal tað verða nakað hald í loysninini av hesi uppgávu, má tað almenna standa sum garantur.«

Johan Poulsen skeyt upp at taka málið um Fróðskaparsetur til gjøllari umhugsan, og royna at samskipa setrið við studentaskúlan í Hoydølum og síðan leggja málið aftur fyri tingið.

Uppskotið frá meirilutanum varð samtykt, t.e. uppskotið frá Fróðskaparfelagnum við einstøkum broytingum. 6. mai 1965 samtykti eitt einmælt løgting at seta á stovn Fróðskaparsetur Føroya. Sjálv lógin er dagfest 20. mai 1965.

Longu 24. mai 1965 var eykaaðalfundur í Fróðskaparfelagnum, sum valdi Jóannes Rasmussen, Hanus Debes Joensen og Jákup Sverra Joensen í setursráðið aftur at teimum báðum føddu limunum Arnbjørn Mortensen, rektara, og Sverra Fon, landsbókavørði. Kl. 21,00 sama kvöld hevði nývalda setursráðið sín fyrsta fund. Ráðið skipaði seg við Jóannesi Rasmussen sum formanni og Hanusi Debes Joensen sum næstformanni. Til aðalskrivara ráðsins varð Johan Djurhuus, skrivstovustjóri, valdur. Í avgreiðslunevnd setursins vórðu valdir Jóannes Rasmussen, Hanus Debes Joensen og aðalskrivarin.

Fyrsta málið, sum ráðið tók avgerð um, var at seta Christian Matras í starv sum professara á Fróðskaparsetrinum frá 1. september 1965. Harnæst varð boðað frá, at ognirnar hjá Málstovninum skuldu latast Fróðskaparsetrinum, at ársskeið í føroyskum skuldi byrja 1. september sama ár, at Maud Heinesen varð sett sum skrivari setursráðsins. Eisini varð byggingevnd sett at skipa fyri bygging av nýggjum húsum til Fróðskaparsetur Føroya.

Á aðalfundinum í Fróðskaparfelagnum 17. desember sama ár segði ein glaður formaður, at »fáur okkara mundi, tá ið saman um kemur, tá ið felagið varð stovnað 17. desember 1952, vænta, at seinastu reglur í 2. grein í felagslógini so skjótt skuldu ganga út: at leggja støði undir ein komandi lærdómsstovn í Føroyum.«

Bygging av seturhúsinum

Fróðskaparfelagið hevði í 1964 gjørt eitt skitsuuppskot til eini hús. Á fyrsta setursráðsfundi 24. mai 1965 varð sett ein nevnd at skipa fyri byggingini. Í byggingevndina vórðu setursráðslimirnir valdir, Chr. Matras, professari, og Mikkjal Helmsdal, landsverkfrøðingur.

Avgjört varð, at Føroya Fróðskaparfelag skuldi byggja húsin og síðan handa sjálveigandi stovninum Fróðskaparsetri Føroya tey. Í september 1965 varð samtykt at byggja eini hús í tveimum lonum oman fyri Bátahøllina. Syðra lonin skuldi byggjast í tveimum hæddum við skrivstovum, fyrilestrasali og eldtryggum goymslurúmi í miðhæddini, og 4 búrumum, køki og baðrúmi í loftinum. Norðara lonin skuldi vera í trimum hæddum. Fiskiðnaðarstovan skuldi hava hølina í kjallaranum, Fiskirannsóknarstovan miðhæddina, og loftið skuldi vera hjá Fróðskaparsetrinum at taka til. Lamhauge & Waagstein detailprojekteraðu húsin, og bygging felagið Danberg & Joensen bygdí tey. Frá sumri 1967 fluttu stovnarnir inn so við og við, og húsin vórðu alment tikin í nýtslu 17. desember 1967. Í hesum sambandi var hátíðarhald við nógvum bodnum gestum.

Eftir skitsuuppskoti Fróðskaparfelagsins í 1964 skuldu húsin kosta kr. 500.000. Tá ið liðugt var at byggja og hampa úttan um húsin, var byggikostnaðurin kr. 700.000 (búrumini íroknað). Afturat hesum komu 25.000 kr. til at innrætta lesistovu til vísinda-deildina á loftinum í norðaru lonini.

Upprunaliga hevði ætlanin verið at fáa peningastovnar í landinum í felag at reisa Fróðskaparsetrinum eini hús, men tað bar ikki til. Fíggingin kom so at vera tann, at Føroya Sparikassi læt 200.000 kr. í lagalig-

um láni til bygging av Føroyamálsdeildini og játtaði samstundis úr gávugrunni sínum at lata studning til afturgjaldingar av láninum. Eftir einans trimum árum var lánið á henda hátt afturgoldið. Tá samanum kemur, hevur Føroya Sparikassi sostatt givið Fróðskaparsetrinum syðru lonina av seturhúsunum. Norðara lonin, sum skuldi hýsa Fiskirannsóknarstovuni og Fiskiðnaðarstovuni, varð fíggað á tann hátt, at Føroya Banki, Sjóvinnubankin og Tryggingarsambandið veittu kr. 125.000 í láni hvørt at gjalda aftur eftir 30 árum við lagaligari rentu. Lánini vórðu síðan hækkað við 30.000 kr. frá hvørjum av teimum fyra nevndu stovnunum. Rentur og avdráttir hevur setrið goldið av peningi, ið er fingin úr landskassanum, fyrst sum byggistudningur, síðan sum leiga.

Tey fyra búrumini vórðu fíggað so, at Føroya Lærarafelag læt pening til Skúlans stovu, Føroya Landsstýri til Bóndans stovu, Tórshavnar býráð til Áarstovu og Collegium Academicum Færoensis til Janusarstovu. Hvør læt 20.000 kr.

Peningurin, setrið hevði at byggja fyri, var tilsamans 775.000 kr., byggikostnaðurin 725.000 kr. Sostatt fekk setrið eitt avlop til seinni nýtslu. Tær báðar lonirnar eru tó framvegis einastu hús, sum sjálveigandi stovnurin Fróðskaparsetur Føroya eigur. Fróðskaparsetrið hevur í dag eisini innivist í hølum, sum landið eigur, og leigar eisini frá privatum.

Virksemi Fróðskaparsetursins

»Endamál setursins er vísindaligt rannsóknarstarv og hægri undirvísing. Skylda læraranna er at fremja bæði,« stendur í lóg setursins. Við einum professara og einum »hálvum«

fólki í fyrisitingini kom hesin nýggi stovnur sjálvandi at sigla við smáum seglum ta fyrstu tíðina. Á Føroyamálsdeildini varð undirvíst á ársskeiði fyri lærarum, og málsliga rannsóknararbeiðið, sum byrjaði á Málstovnunum, helt fram á Føroyamálsdeildini undir kønu hond Christians Matras. Ársskeiðini í náttúrusøgu lógu undir Fróðskaparsetrinum, men vórðu leidd og fyriskipað av Náttúrugripasavninum. Ta fyrstu tíðina var tað vanligt, at setursráðið setti nevndir til at taka sær av uppgávum, sum ikki hoyrdu undir Føroyamálsdeildina ella annan granskningarstovn. Ein uppgáva, sum setursráðið legði sera stóran dent á tey fyrstu árin, var innsavning.

Innsavningarnevndir

Tá ið setrið hevði fingið egin hús og trygg goymsluhøli, hildu menn, at nú átti ikki at verða bíðað longur við at royna at bjarga tí, sum bjargast kundi, av føroyskari fólkamentan. Í februar 1967 setti setursráðið eina innsavningarnevnd. Í innsavningarnevnd Fróðskaparsetursins vórðu valdir: Robert Joensen, Klaksvík, Jóhannes av Skarði, Tórshavn, Sverri Dahl, Tórshavn, og Mortan Nølsøe, Oslo. Sum umsjónarmaður fyri nevndina varð settur Bjarni Niclasen, Tórshavn. Nevndin útvegaði spurnabløð, og fleiri av nevndarlimunum skrivaðu eisini sjálvir spurnabløð. Við hjálp frá Meginfelag Føroyskra Studenta kom setrið í samband við fleiri føroyskar studentar, sum vildu átaka sær at ferðast um landið og savna í summarfrítíðini. Innsavningin fór fram sumrini 1967 og 1968 í Vágum, Eysturoy, Norðoyggjum, Sandoy og Suðuroy. Umframt frásagnir av

manna munni, skrivaðar upp ella tiknar upp á ljóðband, vórðu eisini gripir og amboð savnað ella fotograferað. Gripirnir vórðu latnir Fornminnissavninum í varðveitslu, og frásagnirnar og myndirnar vórðu lagdar í savn á Føroyamálsdeildini. Í hesum sambandi eigur eisini at verða nevnt, at írski professarin, fólkaminnisfrøðingurin Séamus O'Duilearga hevði havt stóra ávirkan á limir í setursráðnum og mælt til hetta innsavningararbeiði. Setursráðið beyð honum tí eisini til Føroya at leggja fyriskiparum og savnarum lag á í savningararbeiðinum. Eisini helt hann ein almennan fyrilestur um írsku fólkamentan.

Tjóðlívsnævndin varð í 1970 sett sum eitt framhald av Innsavningarnevnd Fróðskaparsetursins. Hetta var upprunaliga ein sjálvstøðug millumstovnanevnd við Chr. Matras, Sverra Dahl, Sverra Egholm, Niels Juel Arge og Robert Joensen sum nevndarlimum. Jóan Pauli Joensen, stud.mag., varð settur til skrivara, og Hanna Absalonsen til hjálparfólk. Nevndin hevði arbeiðsrúm á Føroyamálsdeildini, og tað tilfar, sum nevndin savnaði, varð goymt á Føroyamálsdeildini. Helst hava menn hildið, at nevndin hekk í leysari luft, tí á setursráðsfundi í november 1971 varð samtykt, at nevndin skuldi leggjast undir setur og setursráð. Tjóðlívsnævndin varð eftir setursráðssamtykt 21. juni 1972 avtíkin frá 1. apríl 1973 at rokna. Tjóðlívsnævndin skipaði fyri innsavning bæði innan føroyskt fólkalív og føroysk fólkaminni; nevntast kann t.d. sluppminnis innsavningin, sum fór fram summarið 1971 og veturin 1971/72.

Menn vórðu samdir um, at innsavningararbeiði átti at fara fram á stovnunum sjálvum. Ein avtala varð gjørd millum Fornminnissavnið og Fróðskaparsetrið um, at Fornminnissavnið skuldi savna tað, sum hevði

við evnisliga og samfelagsliga mentan at gera, og Føroyamálsdeildin skuldi savna fólka-minni, t.e. kvæði, sagnir o.a.

Stutt áðrenn Tjóðlívsnevndin varð avtíkin, varð sett ein serlig innsavningarnevnd, sum skuldi skipa fyri innsavning av føroyskum andaligum sálmasangi og vísusangi. Henda nevnd kom at skipa fyri tí innsavningararbeiði, sum Karl Clausen, deildarleiðari við Aarhus Universitet, áður einsamallur hevði havt ábyrgdina av. Í hesa nevnd komu Chr. Matras, Ole Jacobsen, Karl Clausen og Jóhan Hendrik W. Poulsen. Sjálvst innsavningararbeiðið varð gjørt av Karl Clausen og dóttur hansara Marianne Clausen, sum tók við sum limur í nevndini eftir deyða faðirs síns í 1973. Í hesum sambandi eigur at verða nevnt, at Janus Mohr var teimum sera hollur í innsavningararbeiðinum. Upptøkurnar við songunum og vísunum eru goymdar á Føroyamálsdeildini, men bók er eisini givin út um hetta (Ándelig visesang på Færøerne).

Ritgerðakappingar Fróðskaparsetursins

Í 1970 fór Fróðskaparsetrið undir eitt nýtt tiltak, ritgerðakappingar, sum øll kundu luttaka í. Fyrsta ritgerðarevnið var um fiskaarbeiði í slupptíðini. Tað varð lýst í skránni 1970/71. Síðan hevur verið lýst við ymiskum evnum á hvørjum ári. Til at meta um bestu úrslitini setur setursráðið eina dómsnevnd við fleiri limum fyri hvørt evni. Tey bestu handritini fáa virðislon. Higartil hevur ritgerðakapping verið um fiskaarbeiði í slupptíðini, føroyskan klædnabúna, føroyska matgerð, luft og skýggj, føroysku kvinnuna og lívskor hennara, streymviðurskifti, barnaspøl, gomul

veðurmerki, bygdaskúlan, føroyskar kirkju-siðir, Føroyar undir báðum heimsbardøgnum, torvarbeiði, endurminningar, og ritgerðarevnið fyri 1983/84 er um ungmanna-feløg. Ikki bert hava hesar ritgerðakappingar styrkt sambandið millum setrið og fólk yvirhøvur, men tær hava eisini fingið til vege eitt dygdargott heimildartilfar í søvn setursins til granskarar at nýta.

Eftirútbúgving av lærarum

Sum eg longu havi nevnt, høvdu Náttúrugripasavnið og Málstovnur Føroya Fróðskaparfelags ársskeið, áðrenn setrið varð stovnað. Hesi ársskeið hildu fram undir setrinum í mestsum sama líki. Hvørt skeið var skipað sum ein heild, og tú valdi annað teirra. Náttúrugripasavnið stóð framvegis fyri náttúrusøguliga skeiðinum, men Føroyamálsdeildin skipaði fyri ársskeiðinum í føroyskum. Tá farið varð undir at undirvísa til prógv á Føroyamálsdeildini í 1974, varð undirvísingin á ársnáminum og próvnáminum í nógvum førum lögð saman. Hetta vóru lærararnir ikki altíð so nøgdir við. Frá 1981/82 at rokna vórðu tí ársskeiðini broytt á tann hátt, at læraraftirútbúgvingin varð býtt sundur í fleiri smá skeið, sum skifta ár um ár. Hesi skeið kunnu so fólk seta saman eftir tørvi, ella bert taka stök skeið, um tey vilja tað. Skeiðini verða lögð til rættis av eini serligari ráðleggingarnevnd við umboðum fyri Fróðskaparsetrið, Føroya Lærarakúla, Føroya Lærarafelag og Landsskúlafyrisingina. Henda skipan, ið verður fyrisitín av setursskrivstovuni, hevur virkað væl. Umframt føstu lærarar setursins á teimum trimum deildun-

um undirvísa eisini tímaløntir uttanseturslærarar á læraraskeiðunum. Setrið hefur í umbúna at skipa læraraeftirútbúgvingina sum eina serliga deild.

Undirvísing fyrri almenning

»Einum og hvørjum er loyvt at lurta eftir almennu fyrilestrum setursins,« stendur í lógini um Fróðskaparsetrið. Hetta er støðið undir almenna undirvísingarvirksemi setursins, ið fevnir um fyrilestrar og kvøldskeið.

Fyrstu tvey árin varð skipað fyrri nøkrum fáum fyrilestrum í leigaðum høli. Sama ár, sum seturshúsin vórðu tikin í nýtslu, varð útgivin skrá fyrri árið 1967/68 við m.a. føstum fyrilestrakvøldum fyrri almenning. Árið eftir kom fyrsta kvøldskeiðið á skrána: Skeið í føroyskum.

Síðan hava almennu fyrilestrarnir — um óteljandi evni — og kvøldskeiðini, sum øktust í tali so við og við, verið fastur tåttur í virksemi setursins.

Seinnu árin hefur setrið avmarkað tilboð síni um kvøldskeið til ávís evni, fyrst og fremst evni, ið kvøldskúlnir ikki hava. Føroyskt og ættargransking eru tó varðveitt. Eisini kann verða nevnt, at enskt er umskipað, soleiðis at nú ber til at taka tey kendu Cambridge-prógvinu í enskum við setrið.

Í 1975 vóru starvsstovuhúsin á Debesartrøð liðug at taka í nýtslu. Landsskjalasavnið flutti inn í niðastu hædd, nýggja Heilsufrøðiliga Starvsstovan í miðhæddina. Fróðskaparsetrið fekk loftið til skrivstovu og fyrilestrasal. Hetta bøtti munandi um umstøðurnar.

Bæði fyrilestrar og kvøldskeið hava øll árin fingið góða undirtøku frá fólki.

»Filosofikum«

Í malsaldrar hefur eitt lítið prógv í heimspeki, vanligu nevnt »filosofikum« verið ein treyt til at sleppa upp til fyrsta part av eini universitetsútbúgving. Hetta prógv varð vanligu tikið tað fyrsta lestrarárið. Tað var tí natúrligt, at hetta var eitt tað fyrsta prógv, sum hugsað varð um at skipa fyrri á setrinum. Formaður setursins í mong ár, Jóannes Rasmussen, hefur sagt fyrri mær, at upprunliga var ætlanin at samansjóða »filosofikum« við undirvísing í føroyskum máli, bókmentum og mentan, so at tey lesandi kundu byggja á eitt heimligt støði, áðrenn tey fóru uttanlands at lesa.

Í 1970 varð lærarastarv í heimspeki lýst leyst at søkja. Tvær umsóknir komu. Setursráðið metti hetta sum eitt álvarsmál og setti dómsnevnd við trimum metingarmönnum á professarastigi úr Danmark, Noregi og Íslandi. Eftir tilmæli frá metingarnevndini varð Klaus H. Jacobsen mag.art. settur í starvið sum deildarstjóri á Heimspekideildini frá 1. januar 1971 at rokna. Undirvísing í heimspeki byrjaði sama heystið, og skipað varð eisini fyrri eini 2 ára útbúgving, sum taldi sum hjágrein — exam.art. — í einum cand.mag.-prógvi. 6 fólk tóku »filosofikum« várið 1972, men eingin kom nakrantíð at fullgera exam.art.-prógv í heimsspeki.

Tíverri hendi tað, at danska undirvísingarmálaráðið sama ár, sum »filosofikum« varð sett á undirvísingarskrána hjá setrinum, slepti treytinum um at taka filosofikum fyrri at kunna lesa við dansk universitet. Flestir føroyingar fóru til Danmarkar at lesa, so hetta tók grundarlagið undan undirvísingini í heimsspeki við Fróðskaparsetur Føroya. Um sama mundið hendi eisini tað í Danmark, at farið varð undir nýggjar útbúgvingarhættir

við tey nýggju universitetini í Roskilde, Odense og seinni eisini í Aalborg, nevnliga »basisuddannelse« — ein tvørførðilig grund-útbúgving, ella støðisútbúgving, sum hon kom at eita á føroyskum. Í Danmark varð eisini roknað við eini náttúruvísindaligari, samfelagsligari og eina humanistiskari støðisútbúgving. Oman á hesa støðisútbúgving kundu byggjast styttri starvsvendar útbúgvingar, ella fólk kundu halda fram til fulla akademiska útbúgving, sum gav sama rætt sum útbúgvingarnar við tey gomlu universitetini. Hesin nýggi útbúgvingarháttur kom eisini at gera vart við seg á setrinum og gjørdi sítt til, at áhugin fyri heimspeki sum lærugrein fánaði burtur.

Støðisútbúgving

Deildarstjórin á Heimspekideildini Klaus H. Jacobsen hevði havt eitt ávíst samband við støðisútbúgvingina við Odense Universitet, og Kjartan Hoydal, sum var komin í starv á Fiskirannsóknarstovuni, hevði havt eitt ávíst samband við støðisútbúgvingina á Roskilde Universitetscenter. Á fundi í setursráðnum í februar 1971 greiddu teir setursráðnum frá hesi nýggju útbúgvingini, sum teir hildu hóska sera væl til føroysk viðurskipti. Setursráðið fekk áhuga fyri útbúgvingini, og í januar 1972 varð lagt fram uppskot um støðisútbúgving at byrja sama heystið. Upprunaliga var hugsanin tann, at støðisútbúgvingarhugsjónin skuldi koma at galda fyri alla útbúgving á setrinum, men av praktískum og fíggarligum orsøkum varð byrjað við náttúruvísindaligari/heimspekiligari støðisútbúgving. Klaus H. Jacobsen varð settur sum deildarstjóri á Støðisútbúgvingini ella

Støðisútbúgvingardeildini. Sum deildarleiðari í alisfrøði varð settur Magnus Danielsen, lic. techn., sum frammanundan hevði starv sum lektari við Danmarks Tekniske Højskole. Allir hinir lærararnir vóru tímaløntir. Stutt eftir byrjanina tóku trupulleikar seg upp í sambandi við ymisk sjónarmið um undirvísingarlagið í hesi nýggju útbúgving. Royndin varð tó ferd at enda, og summarið 1974 hevði fyrsta liðið fullført hesa útbúgving og fingið nágreiniliga lýst á skjali tað, tey høvdu lært. Støðisútbúgvingin var próvleys, tey lesandi fóru ikki upp til próvtøku í vanligari merking.

Tey fyrstu tvey árinum við støðisútbúgvingini vóru royndarár. Á vári 1974 varð samtykt at steðga á eitt ár, samstundis sum tikið skuldi verða til umhugsanar, hvørjar undirvísingarpáttakur setrið í framtíðini átti at taka upp á seg.

Í sama viðfangi kom áheitan frá táverandi lögmanni, Atla P. Dam, um at umhugsa spurningin um upptøku av nýggjum. Løgmaður helt seg til at útvega neyðugar játtanir. Eitt ikki samsint setursráð tók undir við áheitanini, og næmingar vórðu upptiknir í 1974 við góðkenning frá fíggarnevndini viðvíkjandi serjáttan. Sama summarið vórðu 11 nevndir settar at kanna útbúgvingartørv og -líkindi í Føroyum.

Árið eftir vildi ein meiriluti í landsstýrinum hava setrið at taka upp nýggjar næmingar, men setursráðið helt hesa ferð fast um samtykt sína at steðga eitt ár. Mett varð, at støðisútbúgvingini torvaði ymsar broytingar, og framhald var ikki ráðiligt, fyrr enn fullfíggað uppskot varð handað landsstýrinum um teir partar av hægri útbúgving í Føroyum, sum setrið helt seg ført fyri at fara undir. Í tí sambandinum segði landsstýrið seg vilja tryggja sær næmingaupptøku í 1976 og heitti á setursráðið um at skunda undir og ávirka tey ymsu

nevndarbeiðini til tess at fáa til vega fyrilbils ummæli í oktober 1975, soleiðis at viðgerð kundi byrja millum landsstýrið, setursráðið og støðisútbúgvingina. Tá svar var fingið, vildi landsstýrið »fara undir arbeiðið at fáa til vega játtanir til bøtt hólis- og onnur viðurskifti á støðisútbúgvingini.«

Sum nevnt helt støðisútbúgvingin fram í 1974. Hetta hevði við sær, at fleiri nýggir lærarar máttu setast. Magnus Danielsen, ið hevði farloyvi frá starvi sínum í Danmark, fór aftur í sítt gamla starv, og Bogi Hansen, mag.scient. varð settur í hansara stað — sum deildarleiðari í alisfrøði. Petur Zachariasen, cand.scient. varð settur sum deildarleiðari í stødd-, hag- og dátufrøði og Dorete Bloch, cand.scient. sum deildarleiðari í lívfrøði. Hesi trý vórðu sett í starv frá 1. august at rokna (deildarleiðaraheitini eru seinni broytt til lektaraheiti). Pauli Nielsen, cand.ped. sat í hálvum starvi sum pedagogiskur ráðgevi 1976/77. Hetta starv varð niðurlagt, men samstundis, 1. august 1977, varð Trygvi Vestergaard settur sum adjunktur í evnafrøði-/lív- evnafrøði. Við honum var Støðisútbúgvingin komin upp á fult læraratal. Undirvísingin hevur hildið fram við smáum broytingum og tillagingum til 1980. Hetta árið vóru alt ov fáir næmingar til, at farast kundi undir undirvísing.

Støðisútbúgvingin byrjaði undirvísingina aftur heystið 1981, men útbúgvingin varð nú skipað heilt øðrvísi enn fyrr. Næmingarnir skuldu nú upp til próvtøku í teimum ymisku lærugreinunum, men samstundis kom tað, sum hevði verið aðaltátturin í støðisútbúgvingini eftir tí gamla lagnum, nevnliga prosjektarbeiðini, at fáa minni týðning. Hetta er alt í samsvari við ta gongd, sum er farin fram á støðisútbúgvingunum í Danmark.

Onkur lærari er farin av Støðisútbúgvingini

í annað starv. Klaus H. Jacobsen fór úr starvi sínum á Støðisútbúgvingini í 1975 aftur til sítt gamla starv sum lektari við Odense Universitet, og Bogi Hansen fór í 1982 í starv sum hydrografur á Fiskirannsóknarstovuni. Eftirmaður Boga Hansen er Hans Pauli Joensen cand. scient., sum byrjaði sína útbúgving á Støðisútbúgvingini í 1974.

Próvnám í føroyskum

Sum longu nevnt hevur verið skipað fyri ársskeiði fyri lærarum á Føroyamálsdeildini fram til 1980, tá ársskeiðini vórðu lögð umsitingarlíga undir seturskrivstovuna. Til 1970 var bert eitt fast vísindaligt starv á deildini, nevnliga professorastarv Christians Matras. Jóhan Hendrik W. Poulsen, mag.art. kom sum leysløntur á deildina í 1968, men ikki fyrr enn í 1970 varð hann settur í fast starv sum hjálparlærari og orðabókarritstjóri. Professorastarvið varð í 1971 lýst sum deildarstjórarstarv, og varð Jóhan Hendrik W. Poulsen settur í hetta starv frá 1. januar 1972. 1. januar 1973 fekk deildin eitt starv afturat, tá Mortan Nolsøe, magistari í fólka-minnisfrøði, varð settur í starv sum amanuensis á Føroyamálsdeildini. Hann hevði fyrr starvast við universitetið í Oslo. Deildin hevði nú tvey fóst vísindalig lærarastørv.

Í juni 1973 varð sett uppskot fram í setursráðnum um at skipa fyri akademiskum prógvi í føroyskum, sum kundi verða liður í fullari akademiskari útbúgving við universitet í øðrum landi. Í fyrsta umfari varð bert hugsað um eitt prógv, ið kravdi eitt árs lestrartíð. Hetta prógv hóskaði ikki upp í útbúgvingarlígi í Danmark, men sera væl í Íslandi, Nor-egi og Svøríki. Ávirkanin frá norskum uni-

versitetsútbúgvingarlagi er her þúra greið. Í hesum sambandi eigur eisini at verða nevnt, at setursráðið í 1967 hevði ætlanir um at fara undir eina 3-ára útbúgving, sum umframt filosofikum eisini skuldi fevna um útbúgving í føroyskum máli, bókmentum og føroyskari mentan, kanska eisini søgu. *Færoikum* kallaðu teir hetta prógv sínámillum. Hetta hevur svarað til hjágrein ella til B.A.-prógv. Men henda ætlan varð ongantíð framd.

At fara undir próvnámið hevði við sær, at fleiri lærarar máttu setast í starv við setrið. Eitt málfroðistarv og eitt bókmentastarv vórðu lýst leys. Óli Jacobsen, magistari, sum var deildarleiðari við Københavns Universitet, varð settur í bókmentastarvið, og Trygve Skomedal, ið var lektari við universitetið í Oslo, varð settur í málfroðistarvið. Báðir hava verið aftur, Óli Jacobsen fleiri ferðir, og á honum lá ábyrgdin av bókmentaundirvísingini í mong ár. Síðan hava ymisk fólk verið í hesum störvum í styttri ella longri tíðarskeið. Turið Joensen B.A. undirvísti 2 ár í bókmentum, Bretin W. Glyn Jones, professari, hevði starvið í 2 ár, og Patricia Conroy, professari, úr U.S.A., varð sett sum lektari í eitt ár. Sviin Björn Hagström, docentur, fil.dr., var gestaprofessari í málfroði í eitt ár. Frammanundan hevði hann málfroðistarvið eina lestrarhálvu. Seinni hevur hann vitjað sum gestalærari.

Í 1979 varð Eivind Weyhe, mag.art. settur í málfroðistarvið, og í 1983 varð Malan Simonsen cand.mag. sett í bókmentafrøðistarvið. Umframt tey her nevndu fólk hava fleiri onnur undirvíst sum tímalærarar ella gestalærarar á Føroyamálsdeildini, t.d. hevur Ulf Zachariasen mag.art., verið fastur tímalærari í mong ár (var vikarur í bókmentastarvinum eina lestrarhálvu).

Árnsnám í »norðurlenskum, serliga før-

oyskum máli og bókmentum« byrjaði heystið 1974, og tóku tey fyrstu fólkinum prógv várið 1975. Tey lesandi ynsktu at fáa høvi at lesa eitt ár afturat, soleiðis at tey kundu fáa eitt prógv, sum samsvaraði við danska hjágrein — exam.art., men lærarar og setursráð tóku ta støðu, at best varð at lata eitt lið fullgera ársnámið afturat og so byrja við exam.art.-náminum í 1976. Hetta varð gjørt. Síðan hevur annaðhvørt ár verið undirvíst í ársnámi, annaðhvørt í exam.art.-námi.

Talan hevur í nógv ár verið um at fara undir høvuðsgreinarlestur — cand. phil. — í norðurlenskum, serliga føroyskum máli og bókmentum. Ætlanin er nú at byrja høvuðsgreinarlesturin á heysti 1985.

Gudfrøði

Fyrst í 1970-unum bar til at taka prógv í fornlatíni, forngrískum og hebraiskum við Fróðskaparsetrið. Hetta vóru stök skeið, men tey kundu koma til nýttu í gudfrøðilestri. Bert eitt av hesum skeiðum varð nakrantíð hildið.

Gudfrøðilesturin, sum setrið fór undir í 1976, er — fyribils — einasta úrslit, sum kom burtur úr tí drúgva tilmæli, setursráðið legði fyri landsstýrið í 1975, eftir at tær áðurnevndu 11 nevndirnar høvdu lokið sítt verk. 2-ára fyrireikandi próvlestur í gudfrøði varð settur á stovn.

Hesi bæði lestrarárini komu eftir avtalu við universitet í Danmark og Íslandi at telja við sum partur av gudfrøðiligum embætisprógvum.

Sóknarprestarnir Petur Martin Rasmussen og Hans Jacob Joensen vórðu settir til at leiða hesa útbúgving, har allir lærararnir vóru tímalærarar. Útbúgvingin var fyrst bert ein roynd, men á vári 1978 gjørdi seturs-

ráðið av at seta Gudfrøðideildina á stovn. Ætlanin við hesi deild var umframt at skipa fyrri undirving, at hon eisini skuldi koma at virka sum granskingarstovnur innan føroyska kirkjusøgu og føroyskt trúarlív og sum biblíu-týðingarstovnur. Tað varð bert roknað við einum hálvum føstum starvi á deildini, og ein samskipan fekst tí í lag við Føroya Lærarskúla, soleiðis at deildarleiðarin helvtina av arbeiðstíð síni skuldi undirvísa á læraraskúlanum. 1. august 1980 varð Lisbeth Michelsen, cand. theol., sett sum deildarleiðari á Gudfrøðideildini. Hon sat í hesum starvi til 1983. Eftirmaður hennara er Petur Martin Rasmussen, cand. theol., ið varð settur í starvið 1. august 1983.

Gudfrøðilesturin var til og við 1983 skipaður sum ein partur av gudfrøðiligum embætisprógvi; endaligt prógv mátti takast aðrastaðni. Frá heystið 1983 er skipað so fyrri, at tað nú eisini ber til at taka hjágrein ella exam.art.-nám í kristni/religiún við Fróðskaparsetrið.

Hægri útbúgvingar, sum ongantíð komu

Tær áður umrøddu 11 nevndirnar, sum eftir tilmæli frá setursráðnum og við góðkenning landsstýrisins vórðu settar í juli 1974, fingtu til setning at kanna

torvin á hægri lestri her heima í Føroyum, tá ið hugsað verður um framtíðararbeiði í tí føroyska samfelagnum.

vánirnar at fáa ríkið tilíkan lestur her heima, tá ið hugsað verður, fyrst og fremst um læraratilboðið, men eisini um aðrar umstøður — eitt nú stovnar,

kostnaðin av slíkum tiltaki.

Nevndirnar gjørdu eitt dygdararbeiði, og

1.11.1975 kundi setursráðið leggja tilmæli fyrri landsstýrið, har uppskotini vóru býtt í triggjar bólkar:

Útbúgvingar at byrja september 1976:

Fiskiðnaður, edv, fyrisiting og gudfrøði
Útbúgvingar at kanna framvegis:

Lærarastørv, læknafrøði, ravmagnstøkni og bókasavnskunnleiki.

Útbúgvingar at útseta fyrri fyrst:

Sjúkrasystrastørv, blaðmanna-, útvarps- og sjónvarpsvirki og landbúnaður.

Landsstýrið tók undir við at fremja útbúgvingarnar í fyrsta bólki, tó so at fiskiðnaður og edv vegna hølistrot skuldu stegða eitt ár. Í fyrstu atlugu valdi lögtingsins figgjarnevnd fyrisitingarútbúgvingina, men treytað av at játtanin til setrið ikki varð økt í tí sambandinum. Samstundis hevði figgjarnevndin kravt munandi niðurskurð í figgjarætlan setursins sum heild. Sostatt datt henda útbúgving niðurfyrri. Tá ið av tornaði, samtykti tingið at játta eina lítla peningaupphædd til gudfrøðideild við setrið.

Magnus Danielsen, sum í 2 ár var lærari á Støðisútbúgvingini og aftur starvaðist á Danmarks tekniske Højskole, beyð sær til at halda fram við kanningini av útbúgving í ravmagnstøkni. Í 1977 greiddi hann vala álit úr hondum um 3 ára hægri útbúgving í tøkni (fleiri greinir). Triggjar ferðir søkti setursráðið um játtan til útbúgvingina, seinastu ferðina til eina avmarkaða 3 ára hægri útbúgving við ravmagns- og maskintøkniligum innihaldi og orku sum sergrein. Men eingin játtan fekst.

Í sínum lagi hevur Støðisútbúgvingin gjørt royndir at fáa í lag edv-útbúgving í framhaldi av og saman við støðisútbúgving. Tær hava ikki eydnast.

Setursráðið hevur viðgjørt uppskot um serligt ársnám í mentanarfrøði, serliga før-

oyskari mentan og siðsøgu og søkt um játtan. Fyribils úrslitið varð, at ein lærugreinin á læraraskeiðum setursins gjørdist føroysk mentan og siðsøga.

Heilsufrøðilig starvsstova

Heilsufrøðiliga starvsstovan, sum varð stovnst sett við løgtingslóg frá 6. mai 1975, var upprunaliga ætlað sum deild av Fróðskaparsetrinum.

Ein sjálvboðin nevnd, sum í januar 1969 setti sær fyrri at gera uppskot til »neyðugar starvsstovur« m.a. í sambandi við nýggja heilsusamtykt og vaksandi tørv á eftirliti við matvøruframleiðslu, serstakliga til útflutnings, legði uppskot úr hondum í juni 1971 og tekur m.a. soleiðis til í skrivi sínum til Fróðskaparsetrið:

»Nevndin er øll samd um, at tað tí í allar mátar vildi verið ein stórur fyrimunur, um hesar starvsstovur verða knýttar til Fróðskaparsetur Føroya. Hetta vil hava við sær stórar undirvísingarligar fyrimunir bæði á setrinum sjálvum, men ikki minni, tá ið hugsað verður um skeið fyrri fólki, sum í framtíðini kemur at starvast í okkara høvuðsvinnu, matframleiðsluni.

Við teirri nógv vaksandi undirvísing, sum hevur verið og er á Fróðskaparsetrinum, hava vit eisini havt í huga, at tað ivaleyst hevði verið ein fyrimunur hjá setrinum, um tann afturatbygging, sum tykist neyðug, og tann nýbygging, sum krevst til áðurnevndu starvsstovur, varð gjørd í einum undir somu lon á Debesartrøð.«

Setursráðið legði málið fyrri landsstýrið, sum í sínum lagi legði tað fyrri tingið, har tað varð samtykt treytað av endaligum byggiuppskoti við kostnaðar- og rakstrarætlan.

Bygginevnd varð sett av ráðnum, og tað eydnaðist avgreiðslunevnd setursins at útvega lán til byggingina, men í sínum álti frá apríl 1972 sigur fíggjarnevndin, at hon »heldur ikki at tikið eigur at verða við hesum lánitilboði, men at landskassin leggur byggingina út í fyrsta umfari.«

Bygginevndin gjørdi tað neyðuga ískoyttisuppskotið, sum setursráðið síðan við tilmæli legði fyrri landsstýrið. Í apríl 1972 samtykti løgtingið einmælt, »at bygd verður sum deild av Fróðskaparsetri Føroya evnafrøðilig og bakteriologisk starvsstova.«

Sjálvbodna nevndin kom í november 1973 til tað úrslit, at starvsstovan skuldi verða skipað sum sjálvstøðugur stovnur, knýttur at Fróðskaparsetri Føroya viðvíkjandi undirvísing og rannsóknnum, og stýrd av eini 5-mannanevnd, harav Fróðskaparsetrið velur 1 lim. Við løgtingslógini frá 1975 varð »Heilsufrøðiliga starvsstovan«, sum hon kom at eita, lögð undir landsdjóralæknabætið, men hevur sum eitt av endamálum sínum: »á sínum virkisøki og í samstarvi við Fróðskaparsetur Føroya at gera vísindaliga gransking og geva praktiska undirvísing.«

Av teimum, sum arbeiddu við málinum um Heilsufrøðiligu starvsstovuna, høvdu hesir beinleiðis tilknýti til setrið: H. D. Joensen, landslækni, í sjálvbodnu nevndini og í bygginginevndini, Johan Djurhuus, skrivstovustjóri, og Jóannes Rasmussen, statsgeologur, í bygginginevndini. 1971—75 er málið til sum setursmál.

Gransking

Lærararnir á setrinum hava í mesta lagi helvtina av arbeiðstíð síni til undirvísing, hin parturin er roknaður til gransking og vísinda-

ligt arbeiði umframt nakað av fyrisiting. Hjá summum lærarum, ið hava serligar skyldur at røkja, kann minkast um undirvísingarpartin.

Fyri setrið sum heild var upprunaliga hugsanin tann, at tann hægra undirvísingin og tað vísindaliga rannsóknararbeiðið skuldi fara fram í neyvum samstarvi við hinar granskingarstovnarar her á landi. Hetta varð sagt í viðmerkingunum til uppskotið um stovnseting av Fróðskaparsetri Føroya í 1965, og tað er tað, sum liggur aftan fyri § 2 í reglugerðini fyri Fróðskaparsetrið:

»At fremja hesi endamál stýðjar setrið seg til søvn og mentunarstovnar landsins. Fyrstøðumonnum fyri hesum stovnum verður álagt at hava høli og søvn teirra í tilíku standi, at tey eru nýtilig til hetta endamál. Fyrstøðumonnunum fyri stovnunum verður loyvt at átaka sær undirvísing og vegleiðing av teimum, sum leita sær kunneika við setrið, og verður tað eisini loyvt teimum at røkja hetta í vanligu arbeiðstíð teirra.«

Tá Fróðskaparsetrið kom, var næstan á øllum granskingarstovnunum bert fyrstøðumaðurin, ið var vísindaliga útbúgvinn. Hugsanin var tann, at ikki bert granskingin, men eisini undirvísingin skuldi fara fram á stovnunum, soleiðis at stovnararnir í fleiri førum komu at virka sum »institut« . Hetta var júst tað, sum frá byrjan hendi í sambandi við skeiðini í náttúrusøgu, sum fóru fram á Náttúrugripasavninum. Bæði setursráð og landsstýri hava sostatt hugsað sær granskingarstovnarar og Fróðskaparsetrið sum eina undirvísingarlaga og granskingarlaga heild. Hetta verður eisini greitt í § 7 í reglugerðini:

»Fast tilnevndu lærararnir og fyrstøðumenninir fyri teimum stovnum, har undirvísing og rannsóknararbeiði fer fram í samstarvi við Fróðskaparsetrið, gera tilsamans rannsóknarráð setursins.«

At rannsóknarráðið ongantíð kom at virka, er ein annar spurningur.

Vísindaliga rannsóknarstarvið er eitt sindur ymiskt á teimum ymisku deildunum. Føroyamálsdeildin hevur t.d. vísindaligt arbeiði bundið at søvnunum á deildini. Deildin hevur orðasavn, fólkaminnissavn, staðanavnasavn og málførasavn (dialektsavn). Tað verður alsamt økt um hesi søvn, og tað nógva av granskingini á deildini hevur tilknýti til hetta savningararbeiði. Vísindaliga manningin á deildini telur fyra fólk, sum virka ávikavist innan orðabókaarbeiði, staðanavna- og málførarannsóknir, fólkaminnisfrøði serliga kvæðagransking, og bókmentagransking.

Granskingin á Støðisútbúgvingini er ikki bundin at søvnunum, men har verða gjørdar fleiri størri og minni kanningar ella prosjekt. Vísindaliga manningin á deildini telur ein alisfrøðing, ein livevnafrøðing og ein hag-, dátu- og støddfrøðing. Afturat hesum kemur eitt starv í lívfrøði á Náttúrugripasavninum, sum verður lønt av Fróðskaparsetrinum móti at Náttúrugripasavnið hevur átakið sær undirvísingarabyrgdina í lívfrøði á Fróðskaparsetrinum. Tað eru gjørdar fleiri kanningar innan lívfrøði, t.d. fuglateljingar. Eisini eru teir í ferð við eina kanning av føðsluvirðinum í føroyskum mati. Innan alisfrøði eru kanningar serliga farnar fram innan havfrøði og orku. Støðisútbúgvingin hevur rættiliga framkomna edv-útgerð. Kunneikin innan stødd- og hagfrøði hevur eisini verið til stuðuls í øðrum granskingararbeiði. Næmingarnir hava eisini fyri stóran part tikið lut í granskingararbeiðinum tey fyrstu árin. Hetta var liður í útbúgvingini. Her kann t.d. verða nevnt eitt prosjekt um rúsdrekka, eitt um geisla-virkni og ein størri kanning av Skálafirði.

Á Gudfrøðideildini kom fast vísindaligt starv ikki fyrr enn í 1980. Ætlanin er, at henda

deild skal vera granskingarstovnur innan føroyska kirkjusøgu, men við bert hálvum starvi, ið hevur stóra undirvísingarbyrði, hevur ikki borið til at skipa fyri stórvegis deildarfyriskipaðari gransking.

Tað eru altíð fleiri liðir í øllum granskingararbeiði, og allir hava sama týdning: savnan av tilfari, skipan og viðgerð av tilfarinum og endiliga ítøkiliggeringin av granskingini í einum skrivligum arbeiði, sum er atkomuligt hjá áhugaðum og helst prentað. Tað hevði helst verið rætt at fingið ein størri part av granskingarúrslitunum á Fróðskaparsetrinum upp á prent.

Stýrisskipan setursins

Í sambandi við umrøðuna av stovnsetingini av Fróðskaparsetrinum er sagt eitt sindur um stýrisskipan setursins. Tann lóg, sum kom í gildi í 1965, og reglugerðin, sum varð lýst sum kunngerð í 1968, hava verið galdandi øll árin. Sum nevnt telur setursráðið 5 limir, landsbókavørðin og rektaran fyri Føroya studentaskúla umframt triggjar limir, sum Føroya Fróðskaparfelag velur.

Á hvørjum ári velur setursráðið ein av limum sínum til formann og ein til næstformann. Formaðurin, næstformaðurin og ein aðalskrivari, sum setursráðið eisini velur, gera avgreiðslunevnd Fróðskaparsetursins. Longu á fyrsta setursráðsfundinum 24. mai 1965 varð aðalskrivari valdur. Hann hevur øll árin verið Johan Djurhuus, skrivstovustjóri í Føroya landsstýri. Sbrt. reglugerðini er uppgávan hjá aðalskrivaranum at vera lóggævar ráðgevi setursins og at føra gerðabók, annars virka saman við hinum limunum í avgreiðslunevndini.

Eftir lógini skal setursráðið hava ikki færri enn 4 fundir árliga. Á fundunum luttóku upprunaliga bert ráðið og aðalskrivarin, sum síðan 1974 hevur verið ráðslimur valdur av Føroya Fróðskaparfelag, og seinni eisini setursskrivarin. Harumframt fekk tann landsstýrismaður, undir hvørs arbeiðsøki setrið hoyrði, eisini fundarboð. Yvirhøvur hava landsstýrismenninir verið á setursráðsfundunum. Lærarar komu ikki á fund, uttan teir vórðu boðsendir. Hetta broyttist alt fyrst í 1970-árunum, og við eini serligari fyriskipan, sum kom í gildi í 1975, fingur deildarumboð og næmingaumboð rætt at mæta á setursráðsfundi við framløguna av málum. Tey fyrstu árin fóru fyrisitingin fram á tann hátt, at avgreiðslunevndin avgreiddi tey mál, sum vóru viðgjørð á setursráðsfundi. Til 1974 var bert ein skrivari í hálvum starvi, sum kortini fekk ein lærling aftur at sær í 1972.

Í 1974 fóru Jóannes Rasmussen frá sum formaður, og H. D. Joensen tók við. Í hesum sambandi varð fyrisitingin broytt. Skrivarastarvið varð umskipað til leiðarastarv við serligum verk- og ábyrgdarøki (heitið setursskrivari varð samtykt árið eftir). Avgreiðslunevndin kom nú í mongum fornum at virka sum eitt setursráð í smálíki, tí setursráðið hevði litið avgreiðslunevndini upp í hendur at taka avgerðir í ávísnum málum. Tað er og hevur øll tey seinnu árin verið so, at tað, sum ikki hoyrir beinleiðis undir deildirnar, verður fyrisitið av setursskrivstovuni, t.d. kvøldskeiðini og kvøldfyrilestrarnir. Gudfrøðideildin hevur dagliga fyrisiting saman við setursskrivstovuni, sum eisini hevur fyrisitingarligu leiðsluna av læraraskeiðum setursins. Samanum tikið kann sigast, at fram til 1974 var bæði fyrisitingarliga og fakliga leiðslan á setrinum dagliga í hondunum á avgreiðslunevndini og serliga formanninum.

Eftir 1974 er dagliga fyrisitingarlíga leiðslan savnað í hondunum á seturskrivaranum, meðan fakliga leiðslan er spjadd. Setrið hefur ongan fakligan leiðara ella rektara í vanligari merking, men setursráðsformaðurin hefur í ávísuðum færum umboðað setrið sum rektari.

Limir í setursráðnum hava verið:

1965-1968 Sverri Fon, landsbókavørður
 1965-1974 Jákup Sverri Joensen, statsbiologur
 1965-1977 Hans Debes Joensen, landslækni
 1965-1977 Jóannes Rasmussen, statsgeologur
 1965- Arnbjørn Mortensen, rektari
 1968- Sverri Egholm, landsbókavørður
 1974- Johan Djurhuus, skrivstovustjóri
 1977-1983 Hans Jacob Joensen, sóknarprestur
 1977- Jóan Pauli Joensen, savnvørður
 1983- Høgni Debes Joensen, landslækni

Formenn:

1965-1974 Jóannes Rasmussen
 1974-1977 Hans Debes Joensen
 1977-1979 Johan Djurhuus
 1979-1980 Hans Jacob Joensen
 1980- Jóan Pauli Joensen

Í lógini og kunngerðini fyri setrið eru umrødd lærararáð og rannsóknarráð, sum bert hava ráðgevangi myndugleika. Lærararáðið »skal verða spurt í øllum undirvísingarmálum og yvirhøvur í øllum málum, sum hava við vísindaligu undirvísingina at gera, og eisini, tá ið lærarar skulu setast«; eisini skal lærararáðið sbt. reglugerðini fyri setrið leggja undirvísingarætlanir og fyrilestrarætlanir setursins fyri eitt ár í senn. Hetta seinna er broytt so við og við, sum setrið er vaksið og hefur fingið fleiri deildir. Lærararáðið hefur sínar viðtøkur, góðkendar av landsstýrinum, og lærararáðsformaðurin og næstformaðurin verða valdir fyri 2 ár í senn.

Rannsóknarráðið er umrøtt í reglugerðini; í hesum ráð skulu sita fast tilnevndu lærararnir við setrið og fyristøðumenninir fyri teimum stovnum, har undirvísing og rannsóknararbeiði fer fram í samstarvi við Fróðskaparsetrið. Rannsóknarráðið er sum áður nevnt tíverri ongantíð komið at virka.

Í 1975 samtykti setursráðið skipan fyri deildirnar á Fróðskaparsetri Føroya. Tá varð staðfest, at »leiðslan á hvørjari deild sær stendur fyri fyriskipanini av undirvísing og gransking. Í hesum málum umboðar leiðslan deildina yvir fyri øðrum stovnum«. Leiðslan á deildunum hefur, til nýggjar reglugerðir eru komnar, ávikavist fyri Støðisútbúgvingina í 1981 og Føroyamálsdeildina í 1982, lígið í hondunum á deildarstjóranum. Kortini hefur Støðisútbúgvingin longu í 1972 eitt støðisráð við fleiri undirnevndum, og heystið 1976 fekk Føroyamálsdeildin eitt deildarráð. Deildarráð eru nú bæði á Føroyamálsdeildini og Støðisútbúgvingini. Størvini sum deildarstjóri eru ikki til longur, men deildarráðið velur ein av limum sínum til deildarráðsformann. Umframt lærarar eru eisini starvsfólk umboðað í deildarráðnum, og á Føroyamálsdeildini hava næmingarnir eitt umboð. Harumframt er á hvørji deild eitt lestrarráð. Næmingarnir eiga teir triggjar av teimum seks limunum. Í sambandi við skipanina fyri deildirnar fingur umboð fyri deildirnar bæði rætt og skyldu at mæta á avgreiðslunevndar- og setursráðsfundum við framløguna av málum deildini viðvíkjandi. Eisini næmingarnir fingur í hesum sambandi rætt til at mæta á seturráðsfundum við framløguna av málum í sambandi við undirvísingina.

Tað hava verið sett fram uppskot um broytingar í stýrisskipan setursins av og á. Ein nevnd arbeiðir í lètuni við hesum máli.

Hanus og Jóannes

»Fróðskaparsetrið er líðandi vaksið fram úr teimum søvnum, sum vóru, og tí virkseimi, sum fór fram á Debesartrøð. Tað ber beinanvegin til at siga, at stavnhaldið hevur verið og er enn at granska og búgva út føroyska samfelagið, at lýsa tær serligu umstøðurnar, ið her eru, og úrslitini av teimum og tey eyðkenni, sum sermerkja okkum føroyingar — fremst teirra málið.«

Hesi fáu orð, sum táverandi setursráðsformaðurin Hans Debes Joensen m.a. segði í einum fyrilestri um undirvísingina á Fróðskaparsetrinum 27. februar 1975, lýsa í stuttum gongdina. Nógv av tí, sum kom at vera eftir 1952, varð hugsað longu í krígsárunum, meðan H. D. Joensen og Jóannes Rasmussen vóru í Danmark. Hin vegin ber ikki til at siga (sbrt. Jóannes Rasmussen), at Fróðskaparfelagið er ein beinleiðis ávøkstur av hesum.

Uttan at taka nakað frá nøkrum, so vóru Jóannes Rasmussen og Hanus Debes Joensen sálin í meginpartinum av tí virkseimi, sum fór fram innan felag og setur, til teir báðir fóru úr felagsnevndini og setursráðnum 17. desember 1977. Í Skøruni (1983:4) greiðir H. D. Joensen soleiðis frá samstarvinum teirra millum:

»Jóannes Rasmussen og eg komu ikki at kennast væl fyrr enn seinast í lestrarárum mínum. Uppruni okkara og fortreytir vóru ógvuliga ymisk. Hann kom úr fremstu mentanarborg okkara, har menn høvdu gjørt roysni. Eg frá fólki, sum góð vóru við alt føroyskt, og sum meira høvdu roynt at arbeiða í tí stilla innan skúlagátt, men ongantíð høvdu fingið orðið fyri seg. Tað, sum helst dró okkum saman, var felags andstygd fyri øllum stórum orðum og veruleikafjarum kroysti: Kenslan av, at skuldu vit saman ger-

ast førir fyri at útinna eitt lítið sindur, ráddi um altíð at draga eina línu — ongantíð at klandrast, hóast vit ikki altíð vóru heilt samdir, ongantíð at nýta hørd orð, ongantíð at leggja upp í blaðkjak. Og aldri at spilla burtur tíð okkara við beinleiðis at fara upp í politikk . . . Tað sindrið, Jóannes og eg hava avrikað, varð altíð gjørt felags. Haldi hvørgin minnst, hvør ið fekk fyrsta innskotið til hetta og hvør til hatta. Vit loyvdur okkum øll árin eina løtu, at siga hvønn einasta dag, at práta saman. Vit royndu at bera so í band, at Fróðskaparfelagið sjálvt skuldi fyrst hava fingið nakað av skafti í hvørjum tiltaki, áðrenn roynt varð eftir studningi frá peningastovnum ella tí almenna. Og vit lögdu æruna í at halda tann setning, ið var lovaður — eisini figgjartiliga. Krókvegirnir, vit noyddust at fara, vóru nógvir. Men lat fara. Yvirhøvdur var undirtøkan bæði frá politikarunum og teimum stóru peningastovnunum ófør. Annars mundi lítið spurst burturúr. Stavnhaldið var altíð at byggja upp eitt lærdómssetur. Einku kemur burtur úr at vera svartskygdur. Men heilt so nógv, sum vit høvdu ætlað, er tíverri ikki komið burturúr. Kanska mest av tí, at danir spiltu okkum spælið við at broyta tað hæggra undirvísingarlagið og serliga fyrirsitingina av tílíkum stovnum. Eftir okkara tykki fór so nógv tíð til at fundast og at hoyggja í pappírslungum, at okkum leiddist við tað.«

Hóast at H. D. Joensen var lækni og Jóannes Rasmussen jarðfrøðingur, t.e. at báðir høvdu sína útbúgving innan náttúruvísindi, so var tað ikki ein skúla innan náttúruvísindi og tøkni, teir fyrst hugsaðu um. Tað, sum lá teimum upp á hjarta, var at fáa sett á stovn eitt fróðskaparsetur, har tjóðareykennini føroyskt mál og mentan fyrst av øllum skuldu fáa innivist sum granskingarevni og læru-

greinir. Tað, sum hevði størstan týdning fyri teir, var at fáa Christian Matras heim til Føroya at vera professara í føroyskum á Føroyamálsdeildini. Tað var hann, sum fyrst av øllum skuldi geva Fróðskaparsetrinum tign og vísindaligt eyðkenni. Føroyska málið átti at koma fyrst og annað so við og við, sum ráð og umstøður vórðu til tess.

Meðan t.d. Sverri Dahl og Jóannes Rasmussen vuku upp í einum tjóðskaparligum og málsliga sera medvitandi umhvørvi, ávikavist í Sandagerði hjá Jákupi Dahl prósti, og á Føroya Fólkaháskúla, so vaks Hans Debes Joensen upp í einum umhvørvi, har aðrir spurningar enn hesir vóru meira áttókandi. Tað er kanska júst tí, at Hanus Debes Joensen er tann treiskasti og miðvísasti í málsligum spurningum. Føroyskt sum skyldubundin lærugrein ella fastur tátur í allari dagundirvísing á setrinum var eitt hjartamál hansara. Viðhvørt fær ein næstan ta fatan, at málræktin fyri hann hevur størri týdning enn bæði tann hægra undirvísingin og granskingin. M.a. segði hann á aðalfundi felagsins 17. desember 1971:

»Tað er stutt skygt at halda, at vit hava vunnið upp undir land, serliga nú og næstu ár er og verður ágangurin á alt føroyskt harður, eina mest málsliga. Felagið hevur undir liðini á sær eina gróðrarnál, sum gerast kann lívdargarður fyri øllum føroyskum saman við almennari menning, men eisini — um ikki rætt og hóvliga verður borið at — kann gerast eitt haft og ein spilla, ein smoga fyri bráðræsi og líkasælu, eg hugsi her aftur um tað málsliga, sum — hvussu víkur og vendir — altíð fer at verða okkara meginvernd og aðaleyðkenni. . . . Meira, vit leggja inn undir okkum av hægri undirvísing, størri verður vandin fyri málið, tá ið vit sjálvir ikki eiga menn — ella nóg hugaðar menn — sum skilja ella leggja lag í henda vandan.«

Viðmerkingar at enda

Tað sæst greitt, at tað sum menn av fyrstu tíð hugsaðu sær, var eitt akademi ella fróðskaparsetur, sum skuldi stíla fyri gransking og undirvísing innan vísindi, sum vit í dag vildu nevnt tjóðvísindagreinir, t.e. føroyska málið, føroyskar bókméntir, føroysk mentan, søga og samfelag — og so sjálvandi »filosofikum«, sum tá var kravt við øll universitet í Danmark har flestir føroyingar fóru at lesa, men kanska »eisini gransking og kanska undirvísing í fiskalívfrøði.« Hetta var stutt tað, sum menn roknaðu við, og sum var ført fram á aðalfundinum í Fróðskaparfelagnum 17. desember 1964, beint áðrenn uppskot um stovnan av Fróðskaparsetrinum varð sent landsstýrinum. Hesum ætlanum fylgdu menn eisini øll tey fyrstu árin. Men tær broytingarnar, sum fóru fram í Danmark tey tvey seinastu árin av 1960-unum, nómu eisini við Fróðskaparsetrið. Støðisútbúgvingin kom. Tað er eingin ivi um, at støðisútbúgvingarhugsjónin hóskar sera væl til føroysk viðurskifti, men henda útbúgving kom at kosta pening, sum kanska hevði verið betur farin — samanber ætlanina í 1967 um »Færoikum« — um hann varð lagdur niður í aðrar verandi náttúruvísindaligar granskingarstovnar, sum komu at virka sum institutt í sambandi við náttúruvísindaliga útbúgving. Mín persónliga meting er tann, at antin skuldi støðisútbúgvingin als ikki verið komin, ella skuldi hon verið framd sum útbúgvingarsjónarmið á øllum deildum setursins, soleiðis at vit eisini fingum samfelagsliga og humanistiska støðisútbúgving. Gongdin kom í staðin at vera tann, at undirvísingin í náttúruvísindum kom at fylgja einum undirvísingarsjónarmiði, undirvísingin í føroyskum einum øðrum, og undirvísingin í kristni einum triðja. Tað hevði sjóðað setrið sum

heild meira saman, um undirvísingargrundarlagið á öllum deildum var tað sama.

»Endamál setursins er vísindaligt rannsóknarstarv og hægri undirvísing«, verður sagt í lógtingslógini um stovnsetanina av Fróðskaparsetrinum. Tað er ikki ráðiligt at hava fleiri hægri lærustovnar í Føroyum. Tað vísindaliga umhvørvið er lítið frammanundan, og skal tað syndrast sundur, so verður einki burturúr. Tað er tí púra greitt, at alt, sum kemur undir heiti hægri útbúgving ella hægri undirvísing, eigur at fara fram á Fróðskaparsetri Føroya, ella í neyvum samstarvi við setrið.

Lærarar, sum undirvísa á einum hægri lærustovni, eiga at hava gransking ella vísindaligt rannsóknararbeiði sum annan tátt í starvi sínum. Tað eigur ikki bert at vera ein rættur, men eisini eitt krav, at tey fólk, sum undirvísa á setrinum, gera vísindaligt rannsóknararbeiði. Her eigur ikki at verða hugsað um vísindi í alt ov neyvvari merking, t.d. eigur tað at skriva lærubøkur til nýtslu í føroyska skúlaverkinum á øllum stigum eisini at verða høgt mett. Kravið til ágrýtni innan gransking eigur ikki at verða minni av teirri orsök, at vit liggja burtargoymd í mun til onnur vísindalig umhvørvi við stórum universitetum. Vit eiga at skipa fyri vísindaligum rannsóknararbeiði á teimum økjum, har vit hava serligar fortreytir.

Í flestum førum kemur hægri undirvísingin her hjá okkum at verða styttri starvsvendar útbúgvingar bygdar oman á ein kjarna við hægri útbúgving, t.d. støðisútbúgving ella prógvi í føroyskum. Her eigur eisini at verða víst til tað nevndararbeiði, sum Fróðskaparsetrið skipaði fyri við góðkenning landsstýrisins í 1974.

Vit eiga eisini at geva teimum studentum, sum lesa við lærustovnar uttan fyri Føroyar,

møguleika at taka evni um føroysk viðurskipti upp í lesnaði sínum, kanska beinleiðis skipa fyri granskingarprosjektum, sum studentar kunnu taka lut í og helst fáa serritgerð burturúr. Eisini kundi eg hugsað mær, at tað skuldi verið móguligt at tikið fulla akademiska útbúgving, men soleiðis at hon heilt og aldeilis varð skipað eftir teimum móguleikum, sum vit hava, og gjørd til tann einstaka studentin. Her skuldi fakligi kunnleikin gjørt av, hvat var ráðiligt, og hvat ikki var ráðiligt.

Eg eri fullvísur í, at skulu vit gera nakað nýskapandi, skulu vit líta á okkara egnu fyrirtreytir, laga okkum eftir okkara egna natúrliga, samfelagsliga og mentanarliga umhvørvi. Vit skulu hyggja eftir øðrum, men ikki skriva av eftir øðrum, tí so verður tað, sum tað ofta verður í Føroyum, at vit hanga við ta avskriftina, vit eina ferð hava gjørt, meðan tey, sum í síni tíð evnaðu frumritið til, fyri langari tíð hava slept tí.

Summary

Føroya Fróðskaparfelag (Societas Scientiarum Færoensis) was established in 1952. Ever since the Society has published the annual Fróðskaparrit (Annales Societatis Scientiarum Færoensis) with articles on all branches of knowledge.

In its early days the Society concentrated on collecting linguistic material and preparing dictionaries. A language advisory board, Málstovnurin, was established in 1958.

A book exchange arrangement was made with institutions in many countries, and thus a comprehensive and valueable collection of scientific literature was provided.

In 1964 the Society arranged the first course in Faroese language and literature for school-teachers and other students. At the same time the Museum of Natural History arranged courses in natural sciences. The outcome of these activities was the foundation of an institution of higher education, and this was achieved when, in 1965, the Fróðskaparsetur Føroya (Academia Færoensis) was established with the object of undertaking research and higher education. Today there are three departments: the department of Faroese

language and literature, the department of natural sciences, and the department of theology. Nine fulltime teachers are responsible for the 2-year courses given at three departments.

In this article the history of the Society and the Academy is outlined since their establishment. Two men are regarded the pillars of both the Society and the Academy: Hanus Debes Joensen, dr. med., and Jóannes Rasmussen, dr. scient. h.c.